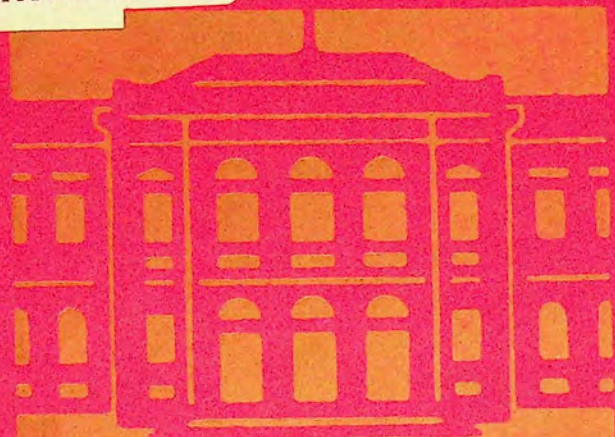

K 373.5/C 37

1200000867825

ЕСПУ

ХР.БОТЕВ

Синтезът «**ОБРАЗОВАНИЕ —
НАУКА — КУЛТУРА**» и класо-
во-партийното възпитание на
учениците

(Сборник от доклади)

Русе, 1987 год.

K 1987
128

K 635.1

K 373.5
C 31

ВЪВЕДЕНИЕ СРЕДНО ПОЛИТЕХНИЧЕСКО УЧИЛИЩЕ "ХРИСТО БОТЕВ" - РУСЕ

=====

СИНТЕЗЪТ "ОБРАЗОВАНИЕ-НАУКА-КУЛТУРА" И
КЛАСОВО-ПАРТИЙНОТО ВЪЗПИТАНИЕ

(Сборник от доклади)

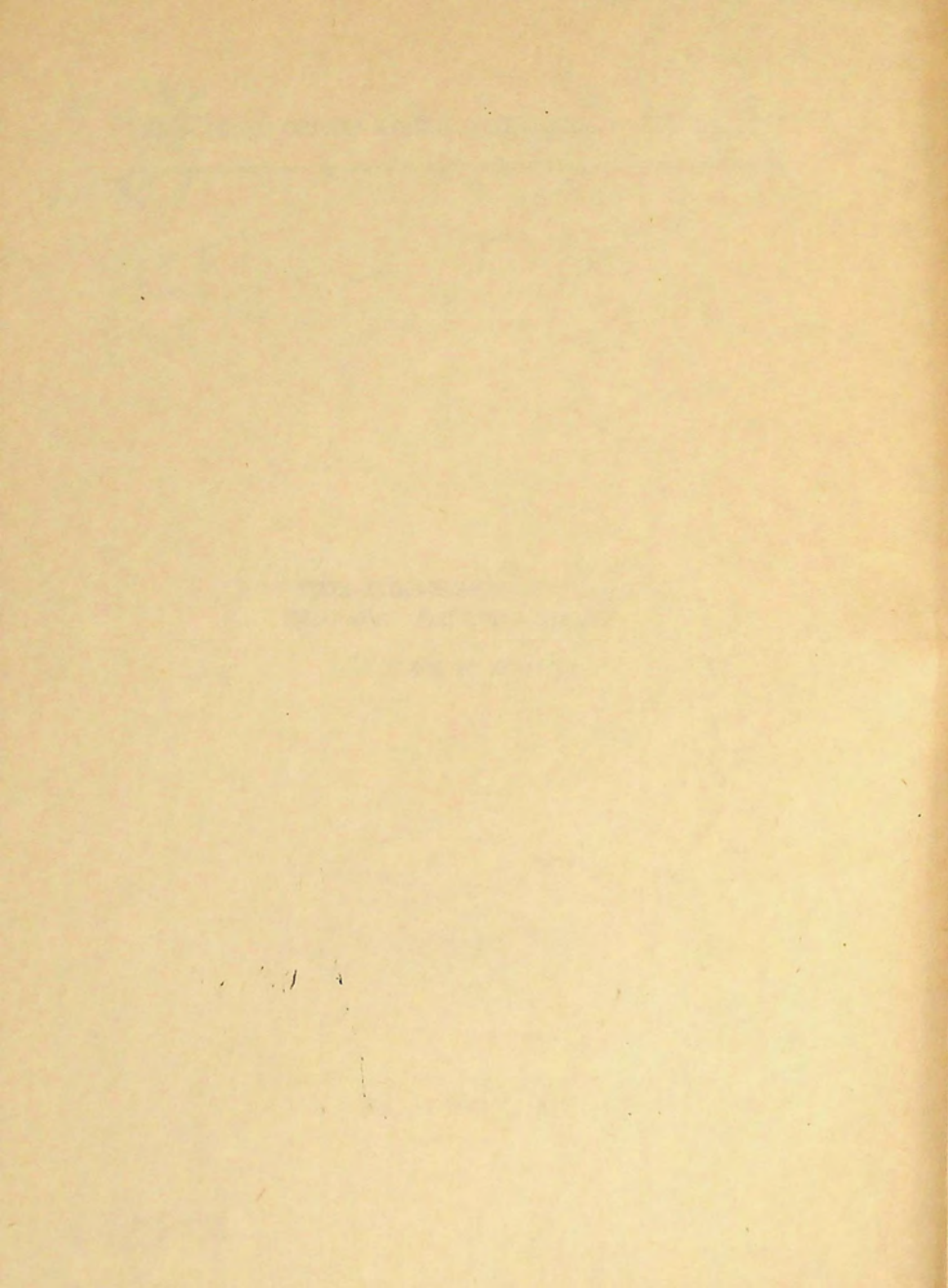
Регионална библиотека
"Любен Каравелов"

1200000867825

Р у с е, 1987 година

44 7357

В развитото социалистическо общество проблемът за класово-партийното възпитание става все по-актуален и решаващ в целия процес на комунистическото възпитание.

В Програмата на Българската комунистическа партия е записано, че "в наше време трябва да се раждат нови форми на духовно общуване, качествено ново социалистическо обществено съзнание."

В настоящия сборник са включени 12 разработки на учители по проблема: "Синтезът - образование-наука-култура и класово-партийното възпитание."

В тях е обобщен челиният педагогически опит от проведената двегодишна опитно-приложна работа. Десет от тях взеха участие в Окръжната научно-практическа конференция по проблемите на класово-партийното възпитание, споделиха своя челин педагогически опит, който се проучва и внедрява в практиката.

Като използват възможностите на съвременния урок, на новото учебно съдържание, нови и разнообразни форми и методи на работа, след конференцията тези доклади бляха обогатени и актуализирани.

Сборникът, който обобщава челин опит по проблемите на класово-партийното възпитание, се посвещава на 100-годишния юбилей на училищата.

ВЪЗПИТАВАНЕ НА КЛАСОВО-ПАРТИЙНО ОТНОШЕНИЕ И ЦЕННОСТНА ОРИЕНТАЦИЯ ЧРЕЗ ИЗКУСТВОТО

В съвременното развитие на световния революционен процес, в ярко изразената идеологическа борба между двете системи жизнено важна роля играе възпитанието на подрастващите, у които вярно изградената система от критерии за оценка на жизнените факти и явления ще гарантира активното им участие в борбата против буржоазната идеология и изграждане на хармонично развита личност - физически, умствено, нравствено извисена и идейно-политически убедена в силата на комунистическата идеология, в нейния прогресивен, градивен характер. Обучението по литература има изключително важно значение за формирането на комунистически възпитана личност. Изучаваните в училище художествени произведения са с богат идеен и емоционален заряд и са незаменимо средство за мирогледно-идейно и нравствено-естетическо възпитание на учениците.

Часовете по литература дават солидна основа, върху която младият човек може да бъде възпитаван в дух на убежденост в предимствата на социализма, вяра в силата на народа и стремеж към творческа изява. Като въздейства върху чувствата, интелекта, волята и поведението на личността, литературната творба формира умственото развитие, възпитава любов към труда и постиженията на нацията и изгражда естетически вкус. Литературното обучение създава здрава основа за успешно овладяване на знания от други области на културата и за общото духовно изграждане на личността.

Идеологическото начало съпътства всички задачи в процеса на обучението - чрез изясняване на понятия и форми от марксистко-ленински методологически познания при обясняване

на идейно-социалната, философската, нравствената и естетическата проблематика на литературните произведения. Социалистическото общество има нужда от творчески личности, които да създават духовни и материални ценности, а това ще постигнат, ако се възпита у тях потребност да творят като мислят самостоятелно, основавайки се на верни критерии за оценка на житейските факти и явления. Целта на работата ми е свързана със съзнателното насочване интересът на учениците към изкуството: театър, музика, изобразително-изкуство и чрез знанията, придобити в часовете по литература да се изградят верни критерии за анализ и оценка на ценностите в живота.

Литературното развитие се основава преди всичко на приемствеността в обучението, чрез което се постига тясна връзка с изграденото в предходните години не само по литература, но и по история, изобразително изкуство, музика, естетика. Особено силно тук се откроява въпросът за емоционалността в обучението по литература. Естетическата наслада, която учениците изпитват и преживяванията са най-сигурна основа, върху която се формира познавателното и естетическото отношение към художествените факти. Да стигна до някои резултати ми помогна работата с хора на изкуството и културата, чрез които в продължение вече на пет години в часовете по литература присъства един нов момент - срещата не само с произведения на другите изкуства, но и на техните творци и ценители. Това дава редица предимства на урока - разширяват се възможностите за по-цялостно възприемане на литературната творба, конкретизират се представите за героите и за автора, обогатяват се възможностите за активизиране на въображението, на творческото мислене. Същевременно се

поставят и задачи - да се активизира у учениците стремежът към индивидуално виждане по поставените проблеми, да се насочват към установяване на идейно-тематично сходство между творби на литературата и другите изкуства, да търсят допирни точки и в художествените похвати, с които си служат писатели, поети, музиканти, художници, използвайки анализа и сравнението, за да се изградят личностни възгледи.

Във връзка с урока "Похвати за изображение на литературен герой" в VI клас след като се разгледа откъс от романа "Под игото" на Иван Вазов и се разясни теоретичния материал, учениците гледаха театралната постановка на пиесата "Великденско вино" на Константин Илиев. Целта на урока е учениците да направят съпоставка между представите си за Левски и сценичната реализация по творба на съвременен автор. Моноспектакълът дава възможност да се съсредоточи вниманието върху един герой, което предполага по-добра концентрация и задълбоченост. След като учителят е гледал предварително постановката провежда беседа с учениците - разяснява се легендата за Христос и значението на Великденската литургия, за да могат правилно да се насочат в оценките си за образите - на поп Кръстьо и на Левски, който не е действащо лице в драмата, а само присъствува в мислите и оценките на предателя, чрез които авторът издига, величае саможертвата на Апостола. Гледат се предварително репродукции на картини от Джото, Мазачо и Леонардо да Винчи, в които ренесансовите творци са изобразили своите възгледи за саможертвата и предателството. Тази погрешна представа за предателя да повлияе в съзнанието на тези, които гледат. След това стават въпроси за въздействието на картините и за въздействието на театралната постановка. Каква е ролята на живописните и театралните образи в изграждането на личностни възгледи?

предателство. Откриват, че чрез монолога авторът е доказал колко рискови ситуации е преживял Левски в своята революционна дейност, посвещавайки живота си на святото патриотично дело. Стигат до извода, че човекът се изявява най-пълно, когато с делата си откликва на задачите на своето време. Учениците разкриват своите виждания за образа на Апостола, откриват прилики и отлики с авторовата концепция, долавяйки, че авторът си служи с косвената характеристика в монолога и този похват звучи оригинално и убедително. Леко възприемат и замисля да се съпостави образа на Левски с библейския герой, за което им помага предварителната подготовка. Правилно оценяват похвата и неговата художествена стойност, а това допринася за задълбоченото вникване в същността на величавия подвиг на Апостола, изгрял в народното съзнание до висотите на свят човек, чист в отношенията си с хората, всеотдаен и готов да стане жертва в името на велика цел - освобождението на народа от тежкото робство. А оттук не е трудно да се достигне до извода за истинската стойност на патриотизма. Да възприемат творбата принос има и актьорската игра. С режисьора и актьора учениците разговарят за интонацията, жеста, музиката и декора. Умението на Василен Васев да води разговор предразполага към активизиране на мисленето и младите зрители уверено изказват своето мнение, дори и несъгласието си с някои сценични решения. Така учениците добиват вяра в собствените си сили и в непринудения разговор с компетентните театрални дейци активизират мисленето си. Разширяват се възможностите в един урок да се сравняват творби на различни изкуства и да се формират критерии за оценка на житейски факти. Подобен урок е изключително богат по силата на емоционалното си въздействие.

защото по думите на един шестокласник "чудесно е да гледаш пиеса в театър-фойе, защото имаш чувството, че си "вътре" в пиесата и това помага много разбирането и". В шести клас учениците работят и върху преразказ с елементи на разсъждение. Плодотворна е срещата с художник. Наблюдението и анализът на картина в присъствието на твореца дават възможност да се вникне по-дълбоко в идейно-емоционалния му свят и да се осмислят творческите похвати за изображение. Учениците разглеждат изложба на в. х. Петър Попов, който до края на дните си остана отзивчив събеседник и помощник на педагога при работа в подобни часове. Опирайки се на знанията си за метафора и наблюденията си върху яркия пейзаж в разказа на Елин Пелин "По жътва" те стигат до верни самостоятелни изводи за ролята на метафората и в изобразителното изкуство и макар че пейзажът не предлага много материал за преразказ, той е богат на поводи за размисъл и за обогатяване на асоциативното мислене. Така чрез сравнението и анализа по-леко възприемат на пръв поглед причудливото цветово решение в творбите на художника - постигната е целта да оценят художествената стойност на произведение на съвременното изобразително изкуство. Ползността на срещата с твореца се изразява и в това, че с непринудеността на беседата си той ги докосва до истината за творчеството и за мястото на творческата личност в нашия културен живот. Интересна за учениците от VIII клас е темата: "Черноризец Храбър - смел защитник на славянската писменост". Идейно-естетическият анализ на "За буквите" дава отговор на редица въпроси - за патриотизма на средновековния творец, за неузисканата сила на словото, носител на прогресивни идеи, за задачите на журналиста.

Осмокласниците виждат в лицето на Черноризец Храбър една свободномислеща, творческа личност, която отхвърля догмите на своето време и издига хуманните идеи за приемствеността и културното сътрудничество между народите като единствен път за човешкото усъвършенствуване. С начетеността си творецът ги убеждава, че не умира всяко дело, чиито творец е народът. Учениците успяват да оценят силното въздействие на творбата, дължащо се на демократизма и хуманизма. Като създава полемическата си творба, Храбър изпълнява овоя патриотичен дълг - да прослави и защити великото славянско дело, а красноречието, с което си служи има своите последователи и във Възраждането ни. Тук акцентът пада върху беседата с журналист, в която учениците задават въпроси във връзка с творческия процес при създаването на една съвременна полемическа творба. Журналистът говори не само за търсенията, но и за отговорността пред обществото, за вярната идейна убеденост и тънък усет към най-силните въпроси на деня, за оперативността на жанра. Учениците достигат до извода, че словото на писателя и журналиста е призвано да воюва за победата на най-светлите идеали на народите. Те оценяват, че силата на една творба на словото се крие в духа, който носи и тя живее във вековете, ако се бори с патриотично и интернационално съзнание за победа на прогресивни човешки идеали, ако буди съвестта на народите в борбата им със злото, ако воюва ежедневно в името на човешкия възход. Прочетените подходящи примери от съвременни автори засилват убежденията. Урокът остава в съзнанието на учениците със силата на оживялата през вековете традиция, която е ярко средство за идейно-естетическо въздействие върху широкото обществено мнение с патоса на внушенията си.

"Както живописецът подражава на формите и багрите в природата, така и музикантът подражава на звуковете, интонациите и въздишките." Тази мисъл на Дюбо ни внушава, че музикалното изкуство говори на хората на "непосредствения език на душата". Така тя става силно средство за изграждане у младия човек на критерии за оценка. Наситените идейно-емоционално творби на западноевропейската литература, изучавани в IX клас позволяват да се използва музикалното изкуство в уроците, особено в темите, свързани с изясняване на естетическите позиции на дадено направление в литературата. В урока "Романтизъм - предпоставки за възникване на идейно-естетическите позиции" наред със запознаване на учениците с конкретноисторическите условия, с разясняване на теоретическата основа, върху която се гради романтизмът, разглеждат и творби на изобразителното изкуство. Срещат се със живописца на Делакроа и Жерико, изразили ярко в своите платна бунта на личността. Прави се кратък анализ на картината "Свободата води народа", ярко отразяваща бурния исторически момент. Акцентът е въздействието на музиката, тъй като с романтичните си ноти тя силно вълнува и въздействува върху чувствата на шестнадесетгодишните и те по-пълно възприемат атмосферата на романтизма. Слушането на творби на Шопен е съчетано със срещата с изявената русенска цигуларка - солистката на Русенската филхармония Невена Кулчева. Тя е не само талантлив музикант, но и добър събеседник и след кратка, компетентно проведена беседа за музикантите-романтици Вебер, Шопен, Вагнер, Берлиоз, тя изпълнява музика от Шопен заедно със свой ученик и прави кратък анализ. Непосредственият контакт с изпълнителя оставя дълбоки и трайни следи като разширява възможностите за доизграждане на оценъчните способности

на учениците. Така те могат в следващите часове самостоятелно да правят анализ на поезията на Шели, Хайне, Байрон.

Учениците, с които работя от IV клас са вече в X. Много от тях контактуват умело с хората на изкуството. По техните думи подобни уроци за тях са празници. Чувствуват се задължени да защитят интелектуалните си възможности пред по-широка аудитория. В този процес се формират вижданията им, изгражда се по-богата система от критерии за оценка на жизнените явления. Активизирането на въображението чрез анализа в процеса на сравнението между различните изкуства стимулира стремежа към оригинално мислене и творчество. И където и да застанат утре - в материалната или духовната сфера на живота - ще се стремят да разчупват шаблона, да не мислят ограничено.

Специалистите от другите културни институти безспорно имат място в уроците по литература и особено онези от тях, които притежават и дарбата да общуват с младите хора, за да успяват да внушават своето отношение към ценното в изкуството и живота. Това сътрудничество е плодотворно и за преподавателя по литература, тъй като му открива още една възможност да контактува по-отблизо с хората на изкуството. В този процес не само че не се принизява авторитетът на учителя, а напротив - по-ярко се откроява неговото умение да намери мястото на твореца в урока, без присъствието му да е самоцелно. В лицето на своя учител учениците виждат интелектуалеца, който наред с умениято си да контактува като педагог с ученическа аудитория, може да влиза в компетентен разговор като ценител на изкуството. Този факт има неоспоримо възпитателно въздействие, защото младите хора добиват по-голямо доверие към учителя си, ценят мнението му и често търсят от него отговори за проблемите, които поставя пред тях новоизлязла книга, нашумял филм

ими музикална творба, за да се доближат до истината за прекарването. Разбират, че обучението по литература им помага да изградят у себе си усет за доброто и злото, за възвишеното.

Подобни уроци не могат да бъдат често явление в работата на литератора, но и така те оказват своето ценно въздействие върху учащите се. Ролята на учителя е внимателно да организира работата в тези часове и в сътрудничество с хората на изкуството да гради личности, способни да мислят самостоятелно, творчески и интензивно да развиват способностите си. Само така ще отговорим на повелта на нашето време, което с революционните си преобразования във всички сфери на живота ни гради бъдещето.

КУЛТУРНА КУЛТУРА МАНЕРА

ФОРМИРАНЕ НА КОМУНИСТИЧЕСКА ПРАВСТВЕНОСТ ЧРЕЗ УРОЦИТЕ, ПОСВЕЩЕНИ НА ЛИЧНОСТТА НА ПИСАТЕЛИ

Личностните убеждения на младия човек са идейната основа на неговата активна жизнена позиция. Те и придават нравствена мотивираност, ценностна ориентация, творчески заряд и творческа насоченост. В този смисъл се актуализира проблемът за ролята на личността, която в процеса на литературното обучение и развитие се превръща във висок нравствен пример за морална отговорност, за безкористна служба на народа и родината, за стремеж към усъвършенствуване и красота.

Ролята на личност, неповторима със своята жизнена и творческа съдба може да грабне и покори учениците с мощен пример, да стигне до стимулиране на човешко и гражданско поведение.

В писмото на др. Т. Мивков до тържественото събрание по случай 150-годишнината от рождението на П. Р. Славейков се казва: "Примерът на неговия живот и живото негово дело са особено нужни днес, когато отечеството ни се извисява до най-високия връх на своята досегашна история..."¹

Ежек през тези дни всички българи - от чавдарчето до ветерана на борбата за свобода и щастие на народа ни си опомним автора на "Татковина" и неговия завет в стиховете:

"Дор на небо яноо слънце,
дор на очи свят, живот,
ще обичам аз от сърце
таз земи и тоз народ".

Ето защо литературният материал в VII-X клас открива добри възможности за работа на преподавателя по проблема. В своята работа аз се насочих към личности като: Захари Стоянов и Любен Каравелов - в VII-VIII клас.

Според марксистко-ленинската философия и психологията личността - това е човек със свои социално обусловени индивидуално изразени качества - интелектуални, емоционални, волеви. Освен тези основни положения на психологията за личността се спирам на мислите на Белински: "Да се опознае личността на художника - означава да се видят в единство неговите творчески психологически, мирогледни, волеви особености, проявяващи се в цялото му творчество и още по-широко във всички негови дейности, намиращи се в отношение с определени социални фактори"²

Запознавайки учениците с биографията на писателя,

1. Мивков Т., Забележителна творческа личност. В. Лит. фронт, бр. 47/77 г.

2. Белинский, Г. И. цит. съч., с. 53.

си поставям като основна задача да възсъздам неговия сложен душевен облик чрез конкретни цели:

1. Да изяснявам обусловеността на обществените възгледи на писателя от важни исторически събития;
2. Ролята на миогледа за правилното разбиране на явленията от социалния живот;
3. По-ярко ученикът да си представи личността на писателя, за да възприеме по-дълбоко и емоционално неговите творби;
4. Да помогна на ученика да почувствува писателя като жив човек с цялото богатство и благородство на неговия духовен свят, с неговата любов и ненавист, скърби и радост, търсения и съмнения. За да може обаче личността на автора и неговите лични идеали да изпъкнат резултатно своята възпитателна роля, учебният процес трябва да бъде организиран и ръководен така, че идейните и нравствени ценности да се превърнат в убеждения. А убежденията са вяра, страст, чувство. В този сложен процес "на убежденията да се въздействува само с убеждения" пише Ушински.

Затова на преден план в моята работа си поставям въпроса за характера на използвания материал.

"Нашите ученици с повишените си интелектуални изисквания, с цялата си психологическа нагласа, предпочитат автентичността на документа пред общото словесно представяне на личността и епохата, защото желаят да чуят неподправения глас на една човешка съдба и след това с въображение и мисъл да възстановят общата картина". Тези мисли на Милан Ђачев в книгата му "Изучаване биографията на писателите в училище" ме насочват към внимателно проучване на литературни източници - монографии, мемоарна литература, автобиогра-

фични произведения, писма, дневници, различни чернови варианти, портрети на писателя, първи издания на произведения, спомени на съвременници.

Споделяйки убеждението, че представата за личността на писатели се изгражда в цялата система уроци, посветени на неговото творчество, отделям особено внимание на първия урок - биография и на заключителния. На първия, защото дълбоко съм убедена, че светът, изобразен от художника, не е отделен от неговата личност, а нравствените критерии и понятия се осмислят през конкретната личност, защото тя взаимодейства не само с качествата, но и с начина на реализирането им в конкретните ситуации.

"Личността и делото на Захари Стоянов са едно от чудесата на нашето национално развитие" - пише Лидия Велева. Именно отъстеността, напрегнатостта, вътрешната енергия на тази "невероятна биография" представя възможност на преподавателя по литература да постави седмокласника пред размисли за големия жизнен подвиг, да го въвлече в активен диалог със себе си, с хората, които го засящали, със самото време, в което живее. Пътят, който ученикът ще измине с автори като Любен Каравелов и Захари Стоянов, с техните герои от "Заноските", "Мамино детеце", "Българи от старо време" няма да бъде само път на емоциите и разума, а и едно непрекъснато съпоставяне с живота. Реалните измерения в нарастването на Захари Стоянов, големият лик на родолюбца, мислителя, публициста и политическия деец Любен Каравелов, ще развиват нравствените стимули на младата, ще обогатяват и изострят неговата национално-класова политическа чувствителност.

В големия свят на летописеца, "където всичко е една сила, отонена от страхотен вътрешен огън"¹, учениците ще навлизат само, ако се обогатят с впечатления и представи. Затова богатата възможност предоставя къщата-музей "Захари Стоянов", където се провежда урокът. Тъй като методика за такива часове няма разработена, обиколит:

1. Обемът и съдържанието на информацията;
2. Участието на музейния работник;
3. Участието на учениците в процеса на възприемане;

Подготовката обхваща по-продължителен период и включва:

- а) задълбочен прочит на "Записките";
- б) прочит по желание на книгите "Животът на летописеца" - двете части, "Нендо и Нандо" от Тодор Ташев, "Захари Стоянов" от Ив. Попиванов, "Захари Стоянов в спомените на съвременниците си"; "Захари Стоянов - непознати страници" от Йордан Палев.

Предварителната подготовка за часа включва следните въпроси:

1. Характерни черти на общественно-политическия и културен живот в Русе след Кримската война 1853-56 г.
2. Събития, определящи жизненият път на писателя.
3. Обществена дейност на Захари Стоянов след Освобождението, участие в Съединението на княжество България и Източна Румелия.
4. Каква представа дават за З. Стоянов: статиите, фейлетоните от вестниците "Работник", "Народен глас", "Независимост", "Борба"?

1. Константинов К., "Пътуване към върховете" с. 39/1976.

— 2004 час се открояват следните акценти:

1. Раята на родното място и социалната среда за формиране личността на Захари Стоянов;
2. Обформянето на характера и идейното съзряване под влияние на съблъзците с живота и въздействието на революционните настроения на епоката в Руса;
3. Участие във въстанията като аристократ и революционер;
4. Осъществяване като обществен деец след Освобождението и преди всичко като писател;

"Тез да се пресичат с много чувства, уроците за биографията на писатели трябва да бъдат емоционално обогатени. А това зависи от намереното интересно, неочаквано, ново за учениците начало на изложението"¹ — пише Милен Енчев. Раководена от тези мисли за активизиране на емоциите, въображението и представите, часът за Захари Стоянов започва с откъс от есето на Константин Константинов.

"С един неповторим жест съдбата хвърля в българска земя няколко искри на гениалност, три от които станаха пътуващи на нацията, с имената на Лавски, Ботев и З. Стоянов. Третият от тях уважовечи образите на другите двама и прибавяйки своя собствен подвиг, влезе заедно с тях в безсмъртието".²

Часът за Любен Каравелов в VII клас започва с художествено изпълнение на стихотворението "Хубава си, моя горо", а в VIII клас с лирическото отстъпление от повестта "Българи от старо време" (Обичам те, мое мило Отечество...).

Интегрирахме се с другите изкуства — в случая музиката, която присъствува като музикален фон. Предварително подготвена, ученичка чете изразително описанието на с. Медвен от

1. Милен Енчев, Изучаване биографията на писателите в училище. с. 68.

2. К. Константинов, Пътуване към върховете. с. 39.

книгата на Т. Томев на фона на занко на кавал.

"Мадвена като чапка на цвете. Заграждат го бабри като венче. Трибна по-рѣба на венчето да се покачили, за да надникнеш в самото. Най в ниското е Гълмез, Мадвенската река. Два-три пъти в годината приида, но и толкова и стига за слазата. Затова още в турско са я нарекли Гълмез - кеприветливата, бяоната. Да се вардят хората от нея. А лета е като девојка ласкава. Гали се с камъните и върбалаците, помайва се по бистрите вирчета. Тук балканът се отпусна за отмора и поставя зелените си нове във водата. Накъдето и да се обърнеш - все гора... Бутат като камбанки имената на върхове и живописни местности от мадренската земя: Родословица, Звънлица, Орлица, Царевец. Кое от кое по-напевни, кое от кое по-български. Сред тази планинска красота се прѣкинал Дендо, първородният син на чобанина Стоян, от големия род на Далокуците."

Фотосите, изобразяващи родното село Мадвен, родословното дърво на семейството, възстановената обстановка в ободихлинската на Христо Накезина въздействуват върху възбразенето и чувствата на учениците и подготвят почвата за възприемане и съприживяване на звездните мигове в живота на З. Стоянов.

Особено място в урока се отделя на идейното му израстване в Русе. Вниманието се съсредоточава върху определени фотоси: Русе в края на 19 век, портретът на пионери, самоубийството на Ангел Кънчев, приемането му за член на революционния комитет. Учениците разбират: от Ангел Кънчев Захари Стоянов получава първия урок по мъжество, онда на характера. Изпраща се пред въпроси за избора на свой път, свое място в живота. Решението му да стане член на революционния русенски комитет е закономерен резултат в неговото самосъзнаване. Оттук започва

истинският му живот, изпълнен с ясна цел, смисъл, идеал и една голяма любов - любовта към България. Участието му в двете въстания - Старозагорското и Априлското се изяснява чрез документите, писмата, които със своята автентичност активизират самостоятелната познавателна дейност на учениците, карат ги да анализират и стигат до изводи самостоятелно, като откриват нравствените ценности в личността на твореца, да изживяват не-принудено емоционалната си оценка за него. В този момент на музикален фон учениците слушат откъс от "Обявяването на въстанието в Панагюрище", наблюдават фотоса, изобразяващ "Кърва-вото писмо" от н. х. Веселин Стойков. Целта е да се извика в съзнанието на учениците представа за величието на епохата и израстването на народното съзнание, да разберат, че въстанието и апостолите-водачи са голямото събитие и големите хора в не-говия живот. Получава големите уроци от всички: от доброто и лошото; от радостта и опиянението, от болката и страданието в двадесетте затвора и от тях изковава своето оръжие.

Животът на З. Стоянов след Освобождението се изясня-ва от учениците, подготвили научни съобщения и от музейния ра-ботник. Файлетоните му във в. в. "Работник", "Народен глас", "Независимост", "Борба" съобщават, те характеризират З. Стоянов като упорит борец за съединението и народен писател, верен на възрожденските идеали. Особено място в урока се отделя на ли-тературното му творчество, четат се откъси от писмата му до Никола Обретенков във връзка с излизането на "Записките" - вър-хът на жизнения му път. Изложените във витрините книги, ра-ботния кабинет, замаяните лични вещи изграждат представата за сложния и противоречив свят на големия българин. Часът завърш-ва с разказ на музейния работник за последните му дни. Силно въздействие оказват словото на Луи Ленсе над саркофага му и

кратките съобщения на учениците, които са подбрали някои мисли от книгата за впечатления.

Обмисляйки методите на работа за уроци - биография на Любен Каравелов се насочих към задочната екскурзия до родното място на поета и други места, свързани с неговия живот и творчество. В методиката на обучението по литература под редакцията на Зинаида Рее се изтъква: "Задочната екскурзия предизвиква голям интерес сред учениците, запознава ги неспринудено със сложни въпроси". Този интерес се поражда от активна самостоятелна творческа работа на учениците - в четенето на мемоарите "Записки за България и българите", пиема, фейлетони, разкази, поезия, записки. "Вечерко, за което става дума в задочната екскурзия, трябва да се почувствува, да се усети от учениците, сякаш става и днес, тук, сега, защото само импровизираната спонтанна реч ще създаде непосредствени впечатления - цитирам отново З. Рее. Тези мисли ме насочват към обмисляне на:

1. Да определям обектите за наблюдение, чрез които да се възлокам учениците в света на великия Копривщенец.
2. Да се консултирам с преподавателя по музика за звуковия фон, за музикалния лейтмотив, който подчертава мислите, извиква нови асоциации.

Определям следните обекти за наблюдение:

1. Копривщица и семейството на Стойчо Каравела;
2. В Пловдив - първите удари и голямата школа;
3. Във великата руска страна;
4. В Сърбия с перо и меч;
5. Мъртвият дом;
6. В Румъния - огненото слово на публициста, революционера;
7. Преломът;

8. "Изпълниха се моите желания";

Прецизно подобреният илюстративен материал: табла, портрети, снимки, документи, изразителното изпълнение на откъси от разкази, фейлетони, поезия, писма, записки имат за цел осъзнаване личността на Каравелов, който без минута отдиш работи "като татан на свободата и просветата на своя народ".¹ Най-хубавите му черти – благоговейната любов към българската земя, копнежът по родината, изповядана с толкова мекраност и човешка всеотдайност в "Записките". Имаме чувството, че с невидима ръка Каравелов ни води където земята на българите, показва ни живота им, кара ни да слушаме с възторг песните им, разказва ни с омразата и угрова си вглед какви са истината си и дълбока обич към родното, българското.

В заключителните часове за З. Стойнов и Л. Каравелов учениците са поставени в друга позиция – те трябва да изразят отношение, оценка, лично отношение. Часовете имат за цел да проверят до каква степен са се обогатили нравствените представи и чувства, навлезли ли са в духовния свят на книгите, станали ли са позиция, критерий за ценностно отношение към света и хората. Часовете протичат по определени въпроси с участието на Йордан Палеков, автор на книгата "Захари Стойнов – непознати страници" и историк от Държавен архив, където се осъществяват часовете.

Обобщавайки проведенния опит, стигам до следните изводи:

1. Изучаването на личността на писателя активизира процесите на самоусъвършенстване на учениковата личност;
2. Разказва с живо чувство и непрекъснато горене;
3. Утвърждава комплексния подход като път за оптимал-

1. Л. Каравелов, Избрани съчинения, т. 1 предговор с. 32.

но нравствено възпитание;

4. Интегрирането с културните институти поставя ученика в нова обстановка, обогатява и ускорява литературното развитие и идейно-нравственото възпитание на юношите;

Ст. уч. ДОНКА СТАНЕВА

ИЗПОЛУВАНЕ ВЪЗМОЖНОСТИТЕ НА НОВОТО
УЧЕБНО СЪДЪРЖАНИЕ ПО РУСКИ ЕЗИК В
ЕСПН ЗА РЕШАВАНЕ ЗАДАЧИТЕ НА КЛАСОВО-
ПАРТИЙНОТО ВЪЗПИТАНИЕ

В развитото социалистическо общество проблемът за класово-партийното възпитание става все по-актуален и решаващ в целия процес на комунистическо възпитание. В Програмата на Българската комунистическа партия е записано, че "в наше време трябва да се раждат нови форми на духовно общуване, качествено ново, социалистическо обществено съзнание".

Да се сформира политическа насоченост на личността, това значи да се възпитават у учащите се идейно-политически убеждения и социални чувства, определен начин на мислене и действие.

Владимир Илич Ленин разглежда общообразователното училище като учреждение идеологическо. "Училището - учи той - трябва да стане оръдие на диктатурата на пролетарита, т. е. не само да провежда принципите на комунизма изобщо, а да оказва идейно, организационно и възпитаващо влияние върху пролетариата с цел пълното осъществяване на комунистическия строй.

Необходимо условие на работата на учителят той счита класово-партийния подход при решаването на всички задачи и проблеми.

Интересът към политическия живот и вътрешния стремеж към високо-нравствени постъпки се зараждат и развиват под влиянието на методите на работа и убежденията на преподавателя.

Обществено политическото възпитание на учениците, формирането на тяхната активна жизнена позиция - това е процес, обхващащ всички страни на обучението по руски език в трети, четвърти и пети клас на БСНУ. Социалистическият патриотизъм и социалистическият интернационализъм са основните компоненти на класово-партийното възпитание. Любовта към България и любовта към Съветския съюз за българина се сливат в едно чувство, в едно съзнание.

Многообразието от форми на работа по време на уроците по руски език обезпечават активното участие на учениците върху следните тематични теми, които заемат основно място в изследването ни: "Детство наше злато, пионерские дела", "Доброе утро дети Земли", "Сказка-пока, да в ней ищем, добрым молодцам урок" и "Сек друзей своих сегодня познаем на празднике мй".

Използването на възможностите на учебно-възпитателния процес за формиране на класово-партийни оценъчни критерии се експериментира вече трета година в двете базови училища на град - БСНУ "Христо Ботев" и БСНУ "Бела Пискова".

Досега изучаването на руски език се свързвало с интернационално възпитание на учениците. Новото учебно съдържание дава възможност да се развиват и другите аспекти на класово-партийното възпитание - патриотизъм, нравственост, ценност на човешките емоции във възпитанието. Във възпитаването на този качество се състои и целта на нашето изследване.

Чистата съвременност е величие, красота на човешкия дух. Иденте живеят в човешките дела, в човешките съдби и постъпки. Но как да се доближи до младия ум и сърце думата на съвременността? Това е възможно само чрез използване на нови, съвременни форми и методи на работа в уроците по руски език: дискусии, викторини, интервю, миниескенизи, вечери, срещи-беседи със съветски граждани, интентрационни пътувания с други учебни дисциплини и други.

В началото на нашето изследване ние допуснахме, че у нашите възпитаници в бъдеще, когато станат строители на комунистическото общество, няма да утасне вечният идеал на младата душа, няма да утасне вярата в непоколебимото майжество, запазено от огънчето на комунистическите идеи.

Пионерската организация има своя история, свои закони, обряди и символи, своя герб. В стрелната Пионерия се учат на дружба, приятелство, на любов към Родината. Ето вамо и първата от основните глобални теми ние нарекохме: "Детство ние зомотом, пионерские дела". На своите оборове пионерите отчитат своя труд, отбелязват празници и юбилей, обсъждат жизненоважни проблеми.

Още в края на трети клас ние поставяме началото на провеждането на пионерски оборове в уроците по руски език. Третокласниците с въздушевание посрещат първите поръчения и възможността есенца на руски език да направят своя отчет и да напишат писмо-репорт на своя приятел Мурзилка. Как интересно звучаха техните писма. (Приложение № 1)

"Празник на великото обновление" - така и нарекохме нашият пионерски обор, посветен на ВОВР. На сбора пионерите с особен възторг приветстваха съветската гражданка Галиса Гнатиева Ботикс. С внимание слушана за съветския

народ, за огромните постижения на Съветския съюз в развитието и утвърждаването на икономиката, науката, културата, за нерушимата българо-съветска дружба.

Интересна форма на работа ние използвахме и на следващия психически обор на тема: "Ким бият". На учениците беше предоставена възможност да разкажат за професиите на своите родители, за своите желания и заветни мечти на строителите на XXI век, а също така и да разкажат за всичко това в съответствие. Мисля показателна е сравнителната таблица, показваща желанията и увлеченията на децата. (Приложение № 2).

Психическите обори в учебната програма по руски език в XCVI са нова, актуална и съвременна учебна форма на работа. Тя дава възможност не само да се обучава, но и възпитава под умелото ръководство на учителя.

"Светът ще бъде по-чист и още тогава, когато всички хора имат дух на художника" - казва Станислав Роден. Затова и темата "Чистото утро на земята", свързана с движението "Снама на мира" и разработана в часовете по руски език дава възможност да се говори по въпросите на мира, на дружбата и братството, за безоблачно небе над Земята.

В своята учебно-възпитателна работа ние използвахме различни форми и методи: интеграционни уроци с предметите от естетическия цикъл, специ-разговори с българци - бивши артековци, поетични вечери-портрети на Сергей Михалков и Самуил Маршак.

Ръчни тези форми на работа довеждат до младото сърце истината, че без мирно небе, без ясно слънце няма красота, няма творчески изяви на личността. Възпитаването от ранно детство на интернационални чувства, на уважение към

другите народи и преди всичко на безпроделно малкото да се живее в мир и съгласие в наша основна задача. Тези уроци-празници създадоха у учениците умения за естетически наследи, научиха ги да чувствуват красотата в природата, красотата в изкуството, създадено от човешките ръце.

Душевният свят на малкия ученик се обогатява по време на уроците, обединени от имобалната тема: "Скраси по-добре в ней камен, добрият младшич уроч". (М. С. Димитров).

Руската народна приказка таи в себе си черти от истинският живот. В приказката се възпитават характерът на народа, който я създава, неговата мадрост и човешките му душевни качества. Децата разбират, че приказката - това е детството на човечеството и детството на всеки от нас. За първи път използването на руската народна творчество в уроците по руски език дава възможност да се свърже уроцината с извънурочната работа. А от своя страна това способствува не само за овладяване системата на езика и на неговото интонационно богатство, но има и възпитателно значение. В приказките винаги побеждава доброто, а злото е наказано, там има удивителна красота и неповторимо въздействие.

Фантазията и оригиналността на учениците ние много успешно обединихме в творческите задачи по приказките "Тере-мон" и "Решка" в трети клас, "Колосок" в четвърти клас и "Сестрица Аладинка и братец Иванушка" в пети клас. Забелязваме, че имайки предвид сюжета на приказките, учениците достигат до общочовешки ценности за красотата, за доброто и злото, за справедливостта и честността.

Участестввайки в изследванията, ние им дадохме възможност да изпитат в действителност всичко това. Тези часовете заедно им представяме във вид на диазоскопии, рисунки, апли-

кации, изрезки от списания или чрез въпроси от типа:

1. Можете ли да измислите свой край на приказката?
2. Още с какво е интересна тази приказка? Нарисувайте.
3. Може ли такава ситуация да възникне и в реалния живот?

Умстворенията на руския народ - пословиците, поговорките, гатанките, на които ние се опираме в ежедневната си работа, учат на истина, труд, честност, щедрост, дружба, вежливост. В тях се поставя въпросът за етичността и добротата на човека, за отзивчивостта и чувствителността на човешкото сърце. Разговорите с децата на тази тема проведохме по време на часовете по руски език в IV клас на тема "Вежлив ли е?" С помощта на тестове учениците попаднаха в ситуации, където можеха да употребяват вежливи обръщения, непринудено-фамиларни форми за привличане на вниманието, дружеско-непринудени и вежливи обръщения към деца и почтено-вежливи към възрастни хора.

Практическо приложение те намериха в уроците от нов тип "Отмечаем день рождения". Обмисляйки материала от учебника за IV клас ние забелязахме, че тези уроци дават възможност да се съберат великите годишнини в една тема, която нарекохме "Всех друзей своих сегодня позовем на праздник". А празниците обединихме в следната система: "Союз нерушимый республик свободных", "Несокрушимая и легендарная", "Моя подруга мама", "Как самое близкое слово имя Ленина в сердца живет" и "День победы - праздник с сединою на висках".

По време на урока-празник "Союз нерушимый республик свободных", имайки предвид възрастовите особености на учениците, ние се стремяхме с помощта на децата да докажем, че

единството на съветския народ е в героичния труд, в борбата за нов живот, Те чувствуваха, че най-забележителното постижение на съветската история е човекът, който преобрази света, преобрази и себе си.

На празниците "Несокрушимая и легендарная" и "День победы - праздник сединою на висках" ние се стремяхме да достигне до младите умове и сърца истината, че Съветската армия е страж на мира и в наше време, че подвизите на нейните воители от Гражданската и Отечествената война са безсмъртни.

Историята на социализма започва с Декрета за мира. А целият живот на В. И. Ленин е подвиг на учения, на мислителя, на бореца-революционер. "Как самое близкое слово имя Ленина в сердце живет" бе темата на урока, по време на който Ленин застана пред децата в най-ярката огнена точка - от април до октомври 1917 г. Използвайки спомените на очевидци-участници във ВРСР, познаващи лично Ленин, ние се стремяхме да предадем неповторимата атмосфера на дните, рисуващи образа на Вождя. Учениците почувствуваха, че тези месеци са били изпълнени с героизъм, решимост, мъдро виждане на събитията.

Всички тези уроци-празници дадоха възможност да възпитаваме у учениците любов към Родината, към Съветския съюз, към всичко близко и скъпо за двата братски народа.

Нашата система на работа, разкрита в изложението, се базираше на думите на Сухомлински: "Всеки ден, всяка седмица открива нова ярка страница в живота история на нашето героично съвремие. Умейте да отваряте тази книга. Отваряйте я така, че нито една страница от тази огнена книга да не остане непрочетена".

И ние се стремяхме всеки наш урок да достигне до умовете и сърцата на учениците, да повишава тяхната душевност, да ги укрепва морално.

Като следствие на всичко това, имайки предвид възрастовите особености на учениците, ние се стремяхме да достигнем до определена степен на възпитаност.

За положителния ефект от експеримента ние съдим по следните показатели за степента на възпитаност на учениците:

1. Умения да се мобилизират, организират, да отговорят за своите постъпки.

2. Умения да чувствуват красотата на природата, да реагират на всичко красиво и естетично в обкръжаващия свят.

3. Умения да се държат в обществото. Създаване на определени норми на етичност в поведението.

4. Елементи на социалистически патриотизъм илюс интернационализъм.

А резултатите от тези показатели се следните:

ПОКАЗАТЕЛИ	! ЕСПУ "Христо Ботев" !		! ЕСПУ "Вела Лискова" !	
	! "а" клас	! "б" клас	! "а" клас	! "б" клас
1.	82 %	65 %	85 %	68 %
2.	78 %	61 %	81 %	70 %
3.	88 %	68 %	87 %	69 %
4.	91 %	78 %	93 %	80 %

Ролата на учителя за класово-партийното възпитание в училището е решаваща. Той достига до успехи само тогава,

когато целенасочено и в система провежда възпитателна работа със своите ученици. И трябва навреме да подкрепи или насочи този, който е започнал да се отклонява от този устрем. Животът е пъстр и разнообразен. На единия полюс са горенето и мъжеството, на другия - тушеядството и страхливостта, на единия - високия порив, жаждата за знания, на другия - равнодушието, пошлостта, еснафщината. Пред всеки, влизащ в живота, застават тези полюси и към кой полюс ще тръгне зависи и от него самия, но и от неговото възпитание, получено преди всичко в училище.

РУМИНА МАШКОВА

НАУЧНИТЕ ЗНАНИЯ - ОСНОВА ЗА ФОРМИРАНЕ НА МАРКСИСТКО-ЛЕНИНСКИ СВЕТОГЛЕД

Едно от средствата за възпитаване на класово-партиен дух у учениците е формирането на марксистко-ленински светоглед чрез научните знания. В проведената опитно-приложна работа имах предвид, че никой учебен предмет не може сам да изгражда светоглед у учениците, но всеки може да допринесе за неговото формиране. За утвърждаване на светоглед нахождах от необходимостта да се изясняват светогледните въпроси на тази дисциплина от позициите на марксизма-ленинизма. Използвах и възможността, която ни предоставя учебният материал в X клас и свободно-избираемата подготовка в XI клас, да се илюстрират някои закони и категории на диалектиката чрез примери от математиката. Отношение към поставения проблем имат въпросите за предмета, произхода, строежа, характера и значе-

нието на математиката.

Разнообразни са формите за работа, които използвах в това отношение. Много автори като Моноззон Э. И., Монахов Н. И., Нойнер Г., Гнеденко Б. В., Лоповок Л. М., Иванов П., Дередишев Л., и други разглеждат обучаващата и развиващата функция на урока в диалектическо единство с нейната възпитаваща функция. Посочват методи и средства за решаване на поставения проблем.

Н. К. Крупская съветва, че е извънредно важно да се види как и под влияние на какво се е развивала математиката, да се отбелязват възлови моменти от нейното развитие, да разгледаме математиката в "самодвижение". Ето защо в проведената опитно-приложна работа във всеки подходящ момент, във всеки етап на работа посочвах диалектическата връзка между теорията и практиката, обръщам внимание колко и каква е заслугата на математиката за решаване жизнено-важни проблеми.

В обучението и възпитанието на учениците чрез математиката в VIII клас и свободноизбираема подготовка в IX клас разгледаме въпроса: "Развитие на понятието число". Темата ми даде възможност да разгледам формирането на понятието в общественно-икономическата практика на човечеството, да акцентувам на вътрешно движещите сили в това развитие. Много от фактите съобщавам предварително подготвени от мен ученици, правя допълнение, а друга част поднасям сама. На учениците изясних, че човек първоначално е могъл да оценява количествената страна на множествата, без да има идея за числото въобще, а чрез практическо усвояване на еднозначно-обратимо съответствие между множествата. Така те разбраха, че именно практиката на подобно опериране с множествата е дала възмож-

ност да се абстрахира числената страна на тези множества, че благодарение на практическата си дейност хората се убеждавали, че в предметите и явленията има нещо общо, което те постепенно са абстрахирали във формата на понятия и действията на числата са абстракции от определени, практически осъществявани дейности с реалните предмети.

Обстоятелствата, при които се въвеждат дробните числа, числото нула, отрицателните числа, ирационалните, а по-късно и имажинерните числа, разглеждани в тяхната причинно-следствена връзка, показват на учениците, че това развитие на понятието число става опоред законите на диалектиката. Те имат възможност да проследяват как отначало нулата възниква като противоположност, отрицание по отношение на естественото число (липса на предмет от определен вид, но по-късно, без да загуби реалното си значение и всички свои специфични свойства, тя се нарежда в редицата на естествените числа, подчинява се с тях на еднакви закони и правила и по този начин се приобщава към света на числата. Изяснявам, че същото е и с отрицателните числа. Когато казваме, че цялото число е частен случай от дробното, реалното - частен случай на комплексното, постоянното - частен случай на променливото и т. н., то всички тези случаи са прояви на един и същи закон на диалектиката - закон за борба и единство на противоположностите. Учениците виждат, че известно понятие, възникнало като антитезно на някое дадено понятие, стоящо отначало към него в отношение на явно изразен антагонизъм, по-късно, билейки повдигнато на по-високо стъпало, се обединява с него в едно цяло, при което, разбира се, двете понятия напълно запозват в това единство противоположностите си черти.

В XI клас разкривам на учениците голямата роля, която е изиграла вътрешната логика на математиката за развитие на понятието число. Тази логика диктува при извършването на аритметическото действие да има по-малко ограничения и колкото се може повече действия с числата да бъдат винаги изпълними. Закономерностите в отделните множества се виждат на таблица № 1 (екран № 1).

Учениците сами посочват, че във всички множества делението с нула се изключва, както и отражението на тази особеност при решаване на уравненията (Същност и пример на екран № 2).

На последно място обръщам вниманието си на принципа на Херман Хаке (1867 г.) - принципа на перманентността, като изтъквам от тях да излязат неговото отражение върху формирането на понятието число, следствия и изключения.

Последователно развитие на понятието илюстрирам със схема (екран № 3).

Така учениците се убеждават, че отделните числа и действията с тях не са свободна измислица, игра на думи, а отражение на реалност, съществуващи зависимости между нещата и заобикалящия ни свят.

Твърде големи възможности за формиране на марксистко-ленински светоглед у учениците откриват научните знания от математическия анализ в X клас. Като отражение на общите свойства на изменящите се величини и зависимости между тях в математиката възникват понятията променлива величина, функция, граница, производна и интеграл.

Според Гр. Вигелс, от всички теоретични успехи на знанието едва ли някой друг се смята за така висок триумф

на човешкия дух, както смятането с безкрайно малки величини през втората половина на XVIII век, и че, ако изобщо може да говори за чисто изключително дело на човешкия дух - то е това откритие.

В математиката на променливите величини намира приложение диалектическият метод в неговата най-абстрактна и може би най-проста форма. Понятието граничен преход и свързаните с него производна, интеграл и други са във висша степен диалектически понятия.

В уроците за линейна, квадратна, показателна, логаритмична и тригонометрични функции показвам, че тези функции са отражение на връзките между отделните обекти от околната действителност. Обикновено разглеждането на която и да е от тях започвам с практическа задача, която води до някои от тези зависимости и после давам определение на съответната функция. Стремя се да приуча учениците зад всеки функционален израз да виждат реални явления от действителността.

Урокът "Показателна функция" в IX клас започвам със задачата: Радиоактивно вещество има период на полуразпадане t . Колко грама вещество ще остане от M грама вещество след n години.

Учениците, след като анализират задачата, използват знанията си върху геометричната прогресия установяват, че $M = M_0 (1/2)^{n/t}$ и тъй като M_0 и t са постоянни в задачата за тази формула изразява M като функция на n . В случая получаваме формула, която изразява закон, по който протича един реално съществуващ процес. Характерен белег на тази функция е, че аргументът n е степенен показател. Често е, че съществуват функции с аргумент степенен показател като отражение на реални зависимости.

При преговора в X клас, след като изтъквам, че съществуването на различни функции е отражение на голямото разнообразие на причинните връзки в обкръжаващия ни свят се стремя да посоча огромното им значение както за научната теория, така и за практиката. Разглеждаме и диалектичното развитие на това понятие.

Ръжен момент при изучаването на математическия анализ е изучаването на понятието граница на безкрайна числова редица и граница на функцията. Това понятие се усвоява незадоволително от учениците. Без да подценявам обективната сложност на понятието "граница", търся такова разработка, която да го направи достъпно за учениците. Високата степен на абстракция при това понятие прави трудно неговото овладяване изведнъж в съвременния му вид, затова избирам исторически подход. При него учениците виждат как математиката постепенно придобива все по-абстрактен характер.

Урокът "Граница на безкрайна числова редица" започвам с примери:

Да вземем безкрайна числова редица:

1, 2, $3/2$, $4/3$, $5/4$ $\frac{n}{n-1} + 1$, (екран B 4).

Като пресметнем няколко последователни члена на редицата виждаме, че те все повече се приближават към числото 1. Съобщавам на учениците, че това число има важно свойство в тази редица, която ни дава основание да го наречем граница на безкрайната числова редица 1. Така достигаме до основното:

Определение 1. Числото 1 се нарича граница на редицата 1, защото членовете на редицата все повече се приближават към него.

По-нататък правим разбор на израза: "Членовете на редицата ① все повече се приближават до числото 1". Какъв смисъл се влага в този израз? Предлагам на учениците да намерим разликите между числото 1 и последователните членове на редицата ①. Тази разлика е:

$$0, 1, \frac{1}{2}, \frac{1}{3}, \frac{1}{4}, \dots, \frac{1}{n}, \dots \text{ (екран II 4).}$$

Соблюдаваме, че разликите все повече намаляват. Следователно можем да видоизменим определението и да пременим към:

Определение 2. Числото 1 се нарича граница на редицата ①, защото разликите ② все повече намаляват.

Това определение е по-точно, но и в него не е ясно какво значи "разликите ② все повече намаляват". Тъй като разликите ② за някои номера са отрицателни или менят знака си, предлагам на учениците вместо тях по-нататък да разглеждаме редицата от абсолютните стойности на разликите. Тези абсолютни стойности непрекъснато намаляват. Оказва се, че колкото и малко положително число да изберем тези разлики могат да станат по-малки от него, стига да изберем член от редицата с достатъчно голям номер. Така достигаме до съвременното определение за граница на безкрайна числова редица.

Определение 3. Числото 1 се нарича граница на редицата ①, защото при всеки избор на положително число, колкото и малко да е то, от известно място нататък разликите ② по абсолютна стойност стават по-малки от ϵ .

Това определение лесно може да се формулира за редицата от общ вид.

Казваме, че безкрайната числова редица

$$a_1, a_2, a_3, \dots, a_n, \dots \text{ (екран II 4)}$$

има за граница числото a , ако абсолютната стойност на разликата между кой да е член на редицата от известен номер n -тият и числото a е по-малко от произволно малко положително число, което предварително сме избрали: $(a - a)$, където ϵ е произволно малко положително число.

Това определение е дадено от известния френски математик Коши около 1920 год. и напълно задоволява нуждите на математиката.

За твърдото овладяване на понятието е нужно то да се прилага задълбочено при всички въпроси, които са свързани с него: дължина на окръжност, лице на кръг, обем на пирамида, повърхнина на сфера. Решаваме и подходящи задачи и така учениците възникват в същността на понятието и то се докосва осезателно до тяхното съзнание.

Разглеждаме примери за използване на научните знания по математика като основа за формиране на марксистко-ленински светоглед чрез урока. Както е известно, възбуждането с научни знания не става само с него. Тук е и цялата наша извънкласна работа по математика, която не можем да съберем само в кръжоча.

Като използваме възможностите на съвременния урок и свободата си да бъдем творци във всяка от провежданите дейности, водени от голямата любов към нашата наука и чувството за дълг пред нашето социалистическо общество, ние водим учениците по пътя на борбата за тържеството на марксистко-ленинската идеология.

По този начин даваме своя принос за решаване проблема на "Класово-партийното възпитание като сърцевина на комунистическото възпитание на учениците се".

ИЗУЧАВАНЕ ИСТОРИЧЕСКОТО МИНАЛО НА РОДНИЯ ГРАД
КАТО СРЕДСТВО ЗА ПРИЛАГАНЕ НА КЛАСОВО-ПАРТИЙ-
НИЙ ПОДХОД В ОБУЧЕНИЕТО ПО АНГЛИЙСКИ ЕЗИК

В един от документите на Съвета за младежта при Комитета за информация и културни връзки на НАТО е отбелязано: "В борбата против социализма трябва да обърнем особено внимание на младежта - младежта, която още няма жизнен опит, безкритично приема всичко ново, необикновено, красиво и ярко в материално и техническо отношение. Наша задача е младежта да бъде увлечена от идеалите на Запада."

Този цитат ни показва, че в сегашната международна обстановка ние твърдо трябва да отстояваме своите комунистически позиции в борбата с нашия класов противник, защото хората, които градят живота днес, които бранят мира на планетата - това сме ние. А тези, на които ще завещаем прогреса и бъдещето, са младите - подрастващото поколение. Там трябва да насочим всичките си сили, за да разбират те реакционната същност на буржоазната идеология и политика, да ги въоръжаваме с аргументи, които противостоят на империалистическата пропаганда, да ги учим на майсторството на полемиката. В нашия живот място за пасивност няма. Младите трябва да имат ясно оформена, активна политическа позиция.

Как обаче трябва да действваме, за да стигне всичко това до съзнанието на средношколците? Политическото съзнание на учениците изглежда трябва да започне от същето, не от УМ, защото всичко при младите е свързано първо с чувствата, а след това стига до УМ и насочва действието.

Като преподавател по западен език пред мен изникна трудната задача да насочвам развитието на естетическите чувства и оценки на учениците, което да доведе до изграждане на естетически идеал в структурата на миросгледа. Трябва да развивам нравствените им убеждения и идейно-политически възгледи паралелно с една солидна подготовка по английски език. Тук обаче възниква едно противоречие между задачите, които си поставя чуждоезиковото обучение и степента на култура на отделната ученикова личност.

За да усвои един език добре, човек трябва не само да може да го говори, но и да мисли на него, да познава отлично бита на народа, на който езикът принадлежи, неговите разсъждения, бит, политика, изкуство - всичко, с което и свързан фактора за комуникация.

Литературата и изкуството във всяка една епоха изключително много въздействуват върху развитието на индивида. Но как трябва да въздействуваме върху младите чрез чуждото изкуство? Съществува реалната опасност те да изпадат в крайности и да се увлекат по западните песни, мода, литература. Именно затова този проблем е сложен за разрешаване и много деликатен. Преди всичко трябва да са налице обществено-значими мотиви за чуждоезиково обучение, без да се подценява родния език и култура. Необходимо е обучението по чужд език така да се впише в системата на цялостното обучение, че да възпитава у учениците съзнание за гражданска отговорност, за утвърждаване социалистическия начин на живот в тяхното поведение, за да могат да разкриват социално класовите явления и противоречия в съвременното социалистическо общество, да се чувствуват негови пълноценни членове.

Английският език принадлежи на една културна нация - нация с традиции, нация, която се гордее с тях и своето минало. Нашият народ има не по-малко славно минало, има богати традиции, които са оцелели през вековете, има огромни трудности, през които е преминал и се е запазил като на-
род.

Тези мисли оформиха окончателно моята цел в работата ми с учениците по проблема.

Като използвам възможностите, които предлага обучението по английски език, да възпитavam у учениците:

а) умения да оценяват историческите факти и събития, както и съвременните социални процеси от класово-партийни позиции;

б) да възпитavam любов и преклонение пред героичното ни минало и чувство на национална гордост;

За тази цел си поставих следната задача:

Да запозная учениците с историческото минало на родния град Русе:

а) от създаването му до наши дни;

б) пантеон на велики имена;

в) човек и природа;

г) обществено-икономическо и културно развитие;

Използувани методи за успешно решаване на поставената задача:

1. Актуализиране на учебното съдържание;

2. Участие на специалисти в провеждане на уроците;

3. Прилагане на ситуативния и интегралния подход;

Усилията ми се насочиха към нашия роден град - неговото развитие през вековете, като включвам елементи и от най-новата му история - социалистическото изграждане.

За изпълнението на поставените задачи трябваше да използвам минималното, което предлага учебното съдържание. Тъй като преподавам в различни възрастови групи, наложи се да подбера подходящи теми за учениците от VII, VIII, IX и X клас. Най-благоприятно в това отношение се оказва учебното съдържание за IX клас. В учебника са застъпени уроци за наши революционери-поети като Христо Ботев и Никола Вапцаров, което ми дава възможност да свържа материала с революционното минало на нашия град, като същевременно обогатявам лексиката. База за това дават предимно обобщителните уроци, където учениците могат да разкрият своите мисли, да защитят идеи, да извлекат главното от своите научни познания. За да остане всичко това трайно в съзнанието им, уроците трябва да бъдат емоционално наситени. Учениците говорят за исторически събития, за велики личности и тяхната революционна идейност, рецитират поезията на Ботев и Вапцаров на английски език.

При обобщителния урок: "Какво знаете за революционното минало на Русе" си поставих целта учениците да използват цялата изучена лексика от уроците "Христо Ботев" и "Детството на Никола" (IX клас), за да пресъздадат образите на българските революционери Баба Тонка и нейното семейство, Васил Левски и други именити личности, работили в Русенския революционен комитет, да почувствуват себепризнанието и родолюбието на тези велики българи и да възпитат у себе си частичка от техните характери.

Стремежът ми беше да постигна по-бърз преход от вътрешна към външна реч, от които зависи спонтанността на речевата реакция на учениците. Спонтанното изказване при възникнала ситуация на общуване представлява един неподготвен

реч, при която съзнанието на говорещия е насочено към съдържанието на собствена информация - свои мисли и преживявания.

Проблемната ситуация, поставена в началото на часа, позволява на учениците да развият своите творчески способности. Големи предимства за разговорни упражнения дава груповата работа, където учениците са ангажирани и отговорни през целия работен период, интересът им се засилва и се създава много по-голяма възможност за индивидуален подход. В началото на урока им се раздават картички-изгледи от различни исторически местности в страната, свързани с нашето революционно минало. Те трябва да съставят своя маршрут като екокурзоводи, чиято крайна цел е град Русе, където ще отседнат. Да кажат по няколко думи за местата, през които ще минат и най-подробно да се спрат на историческите паметници на нашия град и имената, свързани с тях. Учениците имат и допълнителна задача - даговорят така, че да убедят чуждите гости във величието на нашите революционери. След 15-минутно обсъждане групите дават своето изложение чрез груповите отговорници, което създава основа за дискусия, тъй като груповата работа се възпроизвежда пред класа в цялостен синтезиран вид. При излагането на своите мисли учениците изключително много си служат с монологичната реч, което е една от образователните цели на урока.

Този начин на организацията на работата в часовете по английски език съчетава анализа със ситуативния и интегралния подход, чрез които се възпитава гражданска отговорност и политическа активност у учениците. При тези обобщителни уроци младите хора имат възможност да вникнат и в проблема човек-общество.

При работата по изграждане партийна възпитаност чрез класово-партийния подход прибягвам до помощта на специалисти от Историческия музей и Окръжен съвет за култура, които с желание ми съдействуват за осигуряване на материали, нагледни средства и лектори при провеждане на часовете по английски език. С най-голям ефект са часовете, проведени в паралелката на IX клас с разширено обучение. Благодарение на ежедневните занимания с тях, на богатото учебно съдържание, учениците могат да дискутират с по-голям размах. Умението им правилно да се ориентират в различни ситуации, да вземат самостоятелно решение проличава в дискусиите им на различни теми.

Интересен е часът, проведен със специалист от Окръжен съвет за култура на тема: "Обществено-икономическо и културно развитие на град Русе от създаването му до наши дни". Целта на урока е учениците не само да се запознаят с историческите факти и събития по темата, но и да ги анализират. На базата на изучената лексика и граматика да могат свободно да говорят за своя роден град, да го обикнат и да се гордеят, че живеят в столицата на Дунавското крайбрежие.

Благодарение на поставянето на проблема на философска основа, учениците с интерес се включват в дискусията, излагат своето становище, подпомагани с допълнителни въпроси, с обяснение на непознатата лексика в процеса на беседата учениците проявяват своите комуникативни умения. Автоматизирали речниковите и граматически единици те изграждат своята монологична реч чрез анализирани различни аспекти на социалния живот, засягайки историческото минало, психиката и културата на хората в Русе, техните нрави - обичаи, социалистическото

ни строителство. На учениците не се поднасят само исторически факти. Поставят се в ситуации, които ги пренасят в миналото, настоящето и бъдещето, водят ги към размисъл, правят ги съпричастни с проблемите на нашия град, оформят техните лични критерии.

Преди провеждане на урока учениците посещават крепостта "Торвен", придружени от археолог, който им изнася интересна беседа. По време на часа те правят една диалогична разходка из древното селище и стария град Русчук, което затвърдява визуалната им представа за града в миналото. Особено впечатлителен за тях е изгледът на нашето училище от това време. Тук, където са учили толкова боленити българи, се учат те сега. Това предизвиква чувство на патриотична гордост у децата.

Този вид урок се приема с интерес. Ясно става, че учениците търсят разнообразните форми на поднасяне на учебното съдържание. Това е и най-съвременното изискване на образованието – непрекъснат стремеж към поднасяне на най-актуалните проблеми, към разнообразяване формите на организация на работата, към пряко въздействие върху психиката на младите.

В начина, по който те говорят за историческите факти, за човешките взаимоотношения, за културните ценности, проличава тяхната нравствена зрялост и идеална убеденост.

Стигаме до извода, че нашият град е красив и велик през всички епохи. Ние го обичаме и сме горди, че живеем в него. Затова трябва да умеем да го обичаме, да се трудим за неговото социалистическо изграждане. Изводът, до който стигат сами говори за оформянето на тяхната гражданска отговорност. На преден план изниква идеята за възпитание в дух на мир. Ние трябва да формираме личности, които носят идеята за мир.

като неотделима част на своето съзнание, на своята нравственост и естетика, на своята трудово-професионална реализация на начина на своя живот. Ето защо темата за мира присъствува във всеки един урок, като част от оформянето на политическата убеденост на учениците.

РАТНА СТОЙКОСТ

ЕДИНСТВО НА РАЦИОНАЛНОТО И ЕМОЦИОНАЛНОТО В ОБУЧЕНИЕТО ПО МАТЕМАТИКА ЗА ФОРМИРАНЕ НА КЛАСОВО-ПАРТИЙНО СЪЗНАНИЕ У УЧЕНИЦИТЕ

Същност на проблема:

Единството на емоционалното и рационалното е основна компонента на естетическото възпитание. То е процес, в който се извършва формиране, разширяване и изменение на човешкото съзнание, то е призвано да научи всеки да възприема света съзнателно и творчески.

Чрез примери от практиката и различни форми на работата търся възможности, при които учениците ми да почувствуват красотата в математиката, за да имат стимул за работа и творчество, а оттам за постигане целите на естетическото възпитание, което е най-възвишената форма на класово-партийното възпитание, обединяваща в себе си емоционалното и рационалното, както и красотата е най-висше качество на живота.

Красотата на математиката се излъчва в същността на математиката.

Приложение за педагогическата практика

"Без човешки емоции никога не е имало, няма и не може да има човешко търсене на истината". (Вл. Ил. Ленин)

Единство на рационалното и емоционалното
в обучението по математика за формиране на
класово-партийно съзнание у учениците

"Математиката - това е синтез на
двата идеала, които осмислят човешкото съществуване - идеала на истината и идеала на красотата".

М. Цуклов

Математиката днес - това не е само най-съществена част от фундамента на научно-техническата революция. Тя е могъща културна сила и нейните методи отдавна се прилагат при разработката на различни проблеми.

Нашето училище днес е подчинено на голямата задача, очертана във всички партийни документи - формиране на навици, умения и способности за бърза адаптация към изменящите се условия на производствената дейност. Тази потребност става особено наложителна при приложение на електрониката, роботехниката, ГАНС, биотехнологиите и другите автоматизирани технологии в народното стопанство.

Натрупването на знания, подготовка, а след това използването на знанията става все повече непригоден за съвременния прогрес метод.

Содърбочаването на знанията за света неизбежно умножава и света на човешките сили, творческият потенциал на човека.

Но точно това са качества на многостранно, а в перспектива и на всестранно развитата личност.

Творчеството не е само интелектуален, но и нравствено-емоционален процес. То изисква волеви усилия, твърдост на убеждението, духовно напрежение. Това е наша основна мисъл и дейност. Тази е и причината непрекъснато да се търсят пътища, начини, методи, средства и форми да се научи младото поколение да мисли математически, да работи математически, да възприема математически. Тази триединна същност на математиката, свързана с ленинската триединна схема на познанието не е изненада.

Всяко човешко мислене съдържа елементи на математическо мислене. Разбира се, човешкото мислене е много по-богато от "математическото мислене". И ако математиката пронизва открай докрай мисловния процес, то тя не изчерпва мисленето. Нещо повече: всяко творческо мислене руши математическата черупка и всяко творческо съзнание е диалектическо единство на рушенето на старата черупка, т. е. отричане на един математически модел и създаване на нови мисли и нова математика.

Днес под математическо образование трябва да разбират усвояване на нови технологии.

Всяко знание, което детето постига под ръководството на учителя, индуцира поне още едно знание.

Единството на емоционалното и рационалното е основен елемент на естетическото възпитание. То е процес, в който се извършва формиране, разширяване и изменение на човешкото съзнание, то е призвано да научи всеки да възприема и използва света съзнателно и творчески.

В този смисъл единството между емоционалното и рационалното в обучението по математика е актуален процес, предвид психо-физиологичните особености на подраствашите.

Математически екскурзии

"Аритметичните символи са написани чертежи, а геометричните фигури са графични формули".

Д. Хилберт

В учебната програма не са застъпени часове за математически екскурзии. А колко малко е необходимо да се преодолее тази традиция. Учениците посрещат със задължителство тези часове, с интерес и желание участвуват в провеждането им.

Преди запознаване с темата: "Лице и обем на правоъгълен паралелепипед" проведехме такива екскурзии до Картоначния цех на ТКП и до комбинат "Юта".

Цел на посещението:

1. Запознаване с производството;
2. Наблюдение за използване на математически методи при изготвянето на изделия;
3. Използване на рационалното;
4. Бригадната отговорност;
5. Поточна линия на изработените детайли;

Както и да обяснявах в клас, не бих постигнала такъв емоционален урок в съчетание с рационалното усвояване на знанията. Детските любопитни очи поглъщаха всичко. Бъдещието от близостта до работниците бе голямо.

Наблюдаваха разкрояването на основния картон по предварително изчислени и разчертани повърхнини. Следяха ритмичните движения на "умните" машини, разкрояващи картоните, подчинени на мисълта на човека. Стана им ясно как се създават геометричните фигури, за да станат геометрични тела.

При изрязването на вложки в комбинат "Юта" чрез пряко наблюдение установиха свойство на успоредността. Убедиха се в необходимостта от точност в измерванията, прецизност в изчисленията.

От увлекателния разказ на бригадира научиха как се обработва кокосовата сипитка, за дългия път на доставката на сипитката от далечна Индия, за търговските връзки на нашата страна с другите страни.

Работниците им запознаха с бригадната организация и участието на всеки член за качествената изработка на детайлите, отговорността, която носи всеки.

Самите те събяха кутии, изрязваха малки вложки, а това ги правеше съпричастни в общата работа на бригадата.

Така урокът за обем и лице на правоъгълен паралелепипед се превърна в лабораторен урок, в който творческото и активно участие бе силно изразено.

Посещението на Изчислителните центрове - ЦИЦ и към ОИО разкриха красотата на човешката мисъл, на математическата мисъл. Самите те установиха, като че ли тук математиката има твърде много допирни точки с изкуството на едно своеобразно моделиране. Тези екскурзии трябва да се използват рационално, защото могат да бъдат формирани качества, които мислещия човек да се труди, да обича, да мисли, естетически да се развива, да чувства.

Математическите екскурзии спомагат за емоционален израз на детето, те са мотиви за труд, участие в различни видове трудова дейност, любов и уважение към труда на хората. Основната мисъл и цел на екскурзиите бе осмислена от тях, че качеството на техния труд е равно на много знания и умения плюс тяхното приложение.

Според Макаренко съществува два вида естетика: външна и вътрешна. Възпитаването на вътрешна естетика, на духовна култура цели пораздаването на стремеж към вътрешна култура, на чувство за морална удовлетвореност от постигнатите резултати, на стремеж красотата да се възплъти в труда и поведението.

При обучението по математика трябва да се търси повече вътрешната, скритата красота.

Решаването на задачите развива творческите стимули

"Голямото откритие решава някои големи проблеми, но зрънце откритие има и в решаването на всяка задача".

Д. Поля

В ежедневната си работа съм наблюдавала много от часовете, които съм подготвила. Имало е случаи, когато не много сложни за съответната възраст задачи оме решавали чрез дълги и уморителни разсъждения и изчисления. Удовлетворение съм изпитвала от възторга и грейналите детски очи на неочакваното, просто решение. Тези часове многократно са ме убеждавали, че от най-ранна възраст трябва да възпитавам учениците си чувството за красиво решение, да се предизвика

моралното удовлетворение, което е могъщ стимулиращ фактор.

За търсене на рационално красиво решение може да бъде работата с изявените ученици. Винаги съм се стремяла при работа с тях да подбирям задачите, които имат различни варианти.

Например:

Кръстословица

1. Постройте образа на рационално число, противоположно на точка А (- 1).
2. $- (- 5) = ?$
3. Кое рационално число е противоположно само на себе си?

1	5	0
---	---	---

Отговор:

Годишнина от рождението на Апостола, чиято мисъл "Ако губя, губя само себе си, ако спечеля, печели цял народ!"

Блок-схема
за премина-
ване през
кръстовище

$$\left[\left(1 - \frac{1}{11} \right) + \left(\frac{1}{11} - \frac{1}{12} \right) + \left(\frac{1}{12} - \frac{1}{13} \right) + \dots + \left(\frac{1}{15} - \frac{1}{16} \right) + \left(\frac{1}{16} - \frac{1}{17} \right) \right] \cdot \frac{1}{1 \cdot 2} + \frac{1}{2 \cdot 3} + \frac{1}{3 \cdot 4} + \frac{1}{4 \cdot 5} + \dots + \frac{1}{9 \cdot 10}$$

Тези примери характеризират не само силата, но и главно красотата на логическото мислене. Под влияние на такива задачи у всеки ученик се формира убеждението, че красивите решения са достъпни за всеки, който ги търси настойчиво.

Според И. Деппман в сила е следното правило:

"Като реши задачата, ученикът трябва да си зададе два въпроса:

1. Вярно ли реших задачата?
2. Красиво ли реших задачата?"

Само при утвърдителен отговор и на двата въпроса може да се очаква, че работата ще бъде оценена с отличен. За да получи най-високата оценка ученикът е необходимо, но не и достатъчно да бъде тя вярно решена. Задачата трябва да бъде решена рационално, т. е. колкото е възможно по-красиво. В подкрепа на това в часовете си често споменavam за красивото решение на малкия Гаус - задачата за намиране на сумата на първите числа от 1 до 1000.

Строгата логичност на мисълта

Във всяка наука, дори в ежедневието, думите се подкрепят в строга последователност, за да се избегне неточността на двусмислението. Казаното като че ли е още по-голяма сила важи за математиката. Кой да е математик или занимаващ се с математиката няма право на отклонение от това правило.

При разглеждането на темата "Естествени числа" - класове и редове, макар и малки, на учениците може да се даде следното: "Нищото" е противоположно на "нещото", но във формата на отсъствие на дадена цифра то се изразява като "нещо" - нулата, т. е. "определено нищо" и поради това е "нещо определено".

Макар и трудно да го осмислят, то винаги буди възхищение.

Много полезни са уроците, в които учениците се запознават с някои елементи на логиката, а също и с вътрешната красота на логическото мислене. Те олухаха с възхищение и недоумение съжденията за "За ушите на магарето и ученик Петър".

Особено оживен интерес предизвикаха уроците по линейна функция на тема: "Тренировки по съвременна математика" и "Като куче и котка".

Ако начертаем в правоъгълна координатна система графиките на следните 14 функции, ще получим и произведение на изкуството. Тъй като всички функции са линейни, всяка от тях ще се представи с отсечка, която е еднозначно определена. Графичното представяне на дадените 14 функции е изобразено куче.

През цялата учебна година намирам време винаги да предложа на учениците различни занимателни задачи. Те се посрещат с подчертан интерес, а дискусиите върху решенията са твърде оживени, понякога бурни.

Ще си позволя да цитирам големия руски учен Ландау: "Опознаването на света започва с първите прояви на любознателността. Тъкмо това е една от най-типичните и отличителни черти на младостта, когато личността се формира, а знанията се натрупват бързо и трайно. Без любознателност, по мое мнение, човек не може да се развива нормално."

А не е ли точно тази любознателност онзи огън, който ние бихме искали да възникне у нашите ученици, да им предизвика онзи вътрешен вълнене за красота, изкуство и съзнание.

заряд, който разпалва духът.

Чертежът и графиката - израз на
прекрасното в математиката

"Дори в обучението по математика съдействува за естетическото възпитание. Красива е строгата логичност на мисълта, решаването на задачите развива творческите стимули, насочва към откриването на оригинални решения. Красота има и в геометричния чертеж, и в чистото и прегледно подреждане на решаваната задача."

Проф. И. Атанасов

Геометричният чертеж безспорно е един от най-силните фактори за осъществяване на естетическото възпитание чрез обучението по математика.

Можем уловно да разделим чертежите на два типа:

1. Временен;
2. Постоянен;

Временният чертеж - това е ежедневната работа на учителя, особено в часовете по геометрия.

За да може чертежът да буди естетически чувства е необходимо прецизно изпълнение с помощта на чертожен инструмент и цветен тебешир. Последният е особено желан в по-сложни чертежи.

Постоянният чертеж - това са готовите чертежи, които учителят е изработил с помощта на учениците, това са още различни кадри, запечатани на фотоленти, кадри за аспектوماتи, плаки за шрайбпроектори. И в този случай трябва да подбирате и изработвате чертежи, които след тяхното показване да

предизвикват всеобщо възхищение.

Освен с красивото изпълнение, много често черетите импонират със своята динамика, пропорционалност, симетричност между съставлящите елементи.

Геометричният чертеж може да се изработи по различен начин, в зависимост от въображението на този, който чертае. На учениците той може да се поднася под различни ъгли и в различни етапи на развитие. Това всъщност е неговата динамичност.

Симетрията е застъпена широко в училищния курс по математика, а това дава много добри възможности за осъществяване на емоционалност в часовете. Красотата на архитектурните елементи на старите русенски сгради, пищните орнаменти на различните паметници на културата, наблюдавани по време на математическите екскурзии из родния град и страната наситат очите и душата на детето с красота, будят възхищение и национална гордост.

Умелото и деликатно намесване в поетичния разказ на учителя доказва и изяснява математическата същност на симетрията, началното запознаване, започващо от IV клас (по преходната програма) и V клас – по новото учебно съдържание.

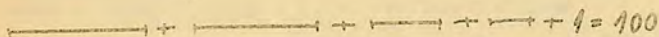
Строгата изисканост, прецизност на изработката на машинните детайли в машиностроенето, дизайна в ежедневието е подчинено на симетрията.

Така учениците се запознават с голямото разнообразие на приложението на симетрията в архитектурата, строителството, изобразителното изкуство, приложното изкуство, природата – неповторим математик и художник, симетрията при самите нас.

Колко красота и яснота внася в представите графично решена една задача. Прецизното изпълнение на геометричното интерпретиране на числата върху числовия лъч, различните таблици и диаграми.

Колко рационалност и възхищение от осигуряване виждаме в очите на децата, когато задам задача, представена чрез графично решение. Например: "Здравейте сто щъркела.

- Ние не сме сто. Но ако прибавим толкова, колкото сме още половината, и още четвъртината, дойдем и ти, ще станем сто".

VII клас - Красиво е решението на задачите от движение, решението на които става чрез правоъгълната координатна система - един оригинален начин, малко третиран или почти никак в нашата практика.

VIII клас - Делението на отсечка в крайно и средно отношение (златно сечение), а това е един повод да се разкаже за приложението на това съотношение в живописа, скулптурата, архитектурата, дори за строежа на египетските пирамиди. Широкото му използване още в древността свидетелства за това, че то е свързано с естетическите вкусове на много широки кръгове и действително съдейства за създаването на прекрасни образци на изкуството.

Задачите с игров елемент - царство на
емоционалност, красота и рационалност

"Кога ли радостта е най-голяма?
Меланото, когато опознаеш ти."

Талес Милетски

Задачите, съдържащи игров елемент, са най-желаните, най-интересните в часовете по математика. При решаването на тези задачи активността е най-голяма, емоциите най-силни, радостта от решението е възбуждаваща.

Емоционалната насоченост е пряко свързана с нравствената, с активност на въображението.

Колко красота има в неповторимата атмосфера за постигане на желания резултат?

Използването на кръстословици в края на учебния час носи много жизненост, отморява за миг, засилва връзката между емоционалното и рационалното. При много внимателно и деликатно съставяне на кръстословиците се осъществява и междупредметната връзка, а поднесени в случай на годишнина, спомагат за изграждане на патристичното възпитание.

Често в уроците си подбирям силни моменти от биографиите на видни математици, запознаването с исторически случаи, задачи, давани от историята на нашето училище, което преди няколко години чествува 100 години от даването на първата диплома за образование.

В подходящи моменти изграждането на нови знания започвам със занимателна задача, решението на която изисква удовлетворение, заинтригуваност, красота на човешка постъпка.

Например: Човек стоял на тротоара, когато към него дошъл милиционер.

- Обърнахте ли внимание на номера на колата, която току-що мина? Той е избягал от местопрестъплението шофьор.

- Разбира се. Номерът е четирицифрен, като последните две цифри се получават при разместване местата на първите две цифри. Ако от първото извадим второто, то се получава сумата от цифрите на едното от тях."

Красотата и изяществото на числовите орнаменти не пораждат ли красота? Да се открият закономерностите.

Блок-схема за преминаване през кръстовище - съчетание на новото в математическите знания на малките четвъртокласници, бъдещите съставители на ЕИТ.

За намиране лице на квадрат в IV клас.

За да намерите лицето на квадрата, равнолицев на дадената фигура, разрежете "корабчето" на две части така, че да получите квадрат.

Записванията, които прави на черната дъска, носят голяма яснота, икономичност и изящество. С това осъществявам външната естетика, така необходима за часовете по математика. Може би понякога без да съзнаваме, подчинени на навика всичко логично да следва едно след друго, планът записвам в строга логическа последователност.

Наложително е, особено в средния курс, учителят да направлява работата на ученика. Можем да бъдем сигурни, че навиците, придобити в клас за красиво оформяне на работната тетрадка ще бъдат запазени и за по-горните класове. Тези навици ще се създадат, когато строго се спазват принципите на съзнателност, самостоятелност и последователност.

"За да бъдеш добър преподавател, трябва да обичаш не само това, което преподаваш, но и тези, на които преподаваш."

Клечевски

Нашата професия изисква да бъдем винаги жизнерадостни, енергични и внимателни. Учителят е своего рода артист и трябва винаги да вярва непоколебимо в силите на учениците си.

Хуморът, ведрото настроение внасят много емоционалност в часа, което спомага за приучване на учениците да мислят, да търсят рационалното.

Има още много фактори, подпомагащи единството на емоционалното и рационалното в обучението по математика. Това единство повишава ефективността на обучението по време на урока. А ефективността зависи до голяма степен от уменията да осигуряваме най-благоприятни морално-психически условия за дейността на учениците, на добър емоционален

тонус при общуването си с тях. Според Вл. Ленин: "Без човешки емоции никога не е имало, няма и не може да има човешко търсене на истината."

Ако съумеем да създадем възможности на учениците си да почувствуват красотата в математиката, за да служи това като стимул за творчество, то сме съумели за задълбочено познаване на математиката, а оттам да постигнем целите на естетическото възпитание чрез обучението по математика, защото естетическото възпитание е най-възвишената форма на класово-партийно възпитание, обединяваща в себе си емоционалното и рационалното така, както и красотата е най-висшето качество на живота.

Математиката е полезна, дори направо необходима, било при изучаване на природата, било при построяване на машини, поставящи в наша услуга природните сили. При това математиката е интересна и красива - човешката мисъл е възвращаща.

Красотата на математиката се включва в същността на математиката.

РОСИЦА ДИМИТРОВА

КАБИНЕТЪТ ПО ХИМИЯ
В ЕСПУ "ХРИСТО БОТЕВ" - РУСЕ

Голяма е ролята на кабинета по химия както за овладяване от учениците на конкретни и трайни знания за веществата и техните промени, така също и за въоръжаването им с необходимите умения и навици за работа с вещества и с по-важните лабораторни прибори и уреди. За целта той трябва да

бъде снабден с необходимите химикали, реактиви, прибори и уреди и да разполага с подходящи помещения за съхранение на кабинетното имущество и за провеждане на лабораторна работа, извършване на демонстрационни опити, прожектиране на диафилми и филми, провеждане на извънкласни занятия и други.

Скоро след въвеждането на химията като отделен учебен предмет в Русенското мъжко класно училище през учебната 1870/71 година се поставя началото и на кабинета по химия. За целта от Виена са доставени химикали и уреди за една "мъничка химическа лаборатория", чийто инвентар се съхранява в голям "долап". След Освобождението училището прераства в Мъжка гимназия, в която са учителствували редица изтъкнати учители по химия - Васил Димов, Стефан Огнянов, Методи Димитров, някои от които по-късно професори и преподаватели в Софийския университет като д-р Димитър Герилевски, д-р Франц Мавров, д-р Димитър Баларев и други, които имат голяма заслуга в създаването и обогатяването на материалната база на кабинета. Благодарение на тях в началото на този век кабинетът по химия в тази гимназия е един от най-добре обзаведените в страната. През 1950 година гимназията се премества да учи в сградата на гимназия "Баба Тонка" и на нейно място се настаняват две основни училища. Обзавеждането на лабораторията и аудиторията са унищожени, тъй като помещенията им са превърнати в пионерска и комсомолска стая, а склада на кабинета в сутерена - в дърводелска работилница. Приборите, уредите и различните нагледни помагала са събрани в сандъци и качени на тавана на сградата, където с течение на времето много от тях са изпочупени, повредени или унищожени. През 1970 година Гимназията, сега ЕСПУ "Христо Ботев" се завръща в сградата си. За ка-

бинет по химия са отделени няколко помещения на първия етаж. Тези празни стаи имаха нужда от сериозно преустройство, за да бъдат приспособени за нуждите на кабинета. Те трябваше да бъдат обзаведени с подходящи мебели и инсталации, да се създаде сбирка с химикали, лабораторни уреди и прибори, различни нагледни помагала и прочие. Въобще трябваше да се създаде ново кабинет по химия към училището, за което бяха нужни не само значителни парични средства, но да бъде вложен много специфичен труд и сили. В лицето на тогавашния директор на училището Ангел Ангелов и на методиста по химия към ОСНП - Тотка Илиева намерих пълна подкрепа и за няколко години беше създаден нов кабинет по химия.

Най-напред посетих кабинетите по химия на много училища, за да се запозная с положителните страни и недостатъците в тяхната уредба (оборудване), с вида на шкафовете, демонстрационните и лабораторни маси. Запознах се с изискванията за постигане на необходимата цветова хармония и с възрастовите и ръстови особености на учениците. Проучих наша и съветска литература за кабинетите по химия. По литературни данни се запознах и с тенденциите в развитието на материалната база на обучението по химия в социалистически и в някои от по-напредналите капиталистически страни. Необходимо беше да направя и задълбочен анализ на съдържанието на преподавателската работа на учителите и познавателната дейност на учениците в часовете по химия. Въз основа на тези резултати трябваше да определя какви материали и съоръжения са необходими за провеждането на издържана класна и извънкласна работа по химия. Нужно беше освен това

обзавеждането на отделните помещения да отговаря на определени педагогически и дидактически изисквания, а така също на научната организация на труда, за да може кабинетът максимално да съдействува за провеждане на ефективна учебно-възпитателна работа по химия. В същото време да не се допусне излишен максимализъм и ненужен модернизъм, разточителство на материали и средства, каквото се наблюдава в някои училища в страната.

След подробен анализ на резултатите от посочените проучвания беше уточнена концепцията за обзавеждането на отделните помещения и на кабинета по химия като цяло. След това изработих подробен план и необходимите чертежи за обзавеждането на всяко помещение с мебели, съоръжения и инсталации - водна, електрическа, вентилационна и други. През това време проведох консултации с методици, художници, технолози и инженери от различни специалности - строителни, електрообзавеждане, В и К и други, архитекти - вътрешна архитектура и т. н. В продължение на няколко години със сравнително малко средства на училището и с много помощ от страна на различни предприятия и организации в града и най-вече с хилядите часове ученически труд, за който искрено им благодаря, успях да създам нов кабинет по химия. При обзавеждане на отделните помещения на кабинета се стремях колкото се може те по-пълно да отговарят на необходимите дидактически, психо-физиологически, хигиенни, естетически, трудово-политехнически и икономически изисквания. Само по този начин обзавеждането ще може да съдействува максимално за успешното насаждане у учениците на чувство за ред, точност, естетика и икономия на труд, време и средства, а така също и за повишаване ефективността на УВП по химия по време на класната и

извънкласна работа.

Кабинетът по химия при ЕСПУ "Христо Ботев" - Русе разполага със следните помещения: хранилище, което служи и за препаративна, аудитория-лаборатория, лаборатория и кинозала. Разположени в близост до североизточното стълбище на сградата, което улеснява изключително много неговото снабдяване с обемисти материали и пособия, използването на строителна техника и строителни материали при поддържане и реконструкция не води до замърсяване на останалите коридори на първия етаж. Той се намира в съседство с кабинетите по физика и биология, което улеснява обмяната на апарати, прибори, уреди и вещества.

Всички помещения на кабинета имат врати към коридора, а аудиторията-лаборатория има врата и към хранилището. Лабораторията няма директна връзка с хранилището, което затруднява зареждането на работните места на учениците с реактиви, химикали и прибори. По конструктивни причини отварянето на врата между тези две помещения е невъзможно (вж. фиг. 1). Размерите на отделните помещения се виждат на таблица I. Обзавеждането на отделните помещения е следното:

Хранилище

В него се съхранява по-голямата част от инвентарната и материална част на кабинета. Поради липса на отделно помещение за преподавателите то се използва и като препаративна стая. С кръжочниците тук се провеждат и лабораторни занятия. По тази причина обзавеждането на това помещение с мебели и съоръжения е направено така, че в него не само да

се съхранява кабинетното имущество, но и то да предлага условия за подготовката на учителите за предстоящите часове по химия и за провеждане на лабораторна работа със силно напреднали ученици. Разположението на мебелите и съоръженията се вижда от фиг. № № 2, 3.

Хранилището е обзаведено с подходящи шкафове, чиито размери и изработка са съобразени с габаритите и особеностите на материалите, които ще се съхраняват в тях. Подреждането на банките и на различните инвентарни предмети в шкафовете е направено така, че те лесно да се намират, удобно да се вземат и бързо да се поставят на определените места. Както във вертикално, така и в хоризонтално направление те са разделени на секции, което има редица преимущества. (вж. фиг. 4). Височината на отделните секции е съобразена с размерите на помагалата, които ще се съхраняват в тях. Най-долните секции са предназначени за съхраняването на различни прибори и уреди, разпределени според вида на материала, от който са направени. Някои от тези секции служат и за съхраняване на химикали, които са с по-обемисти опаковки. В една от тях е вместен металически шкаф за съхраняване на силноотровни, избухливи и леснозапалими вещества. Вътрешността на вторите секции е със стъпаловидно разположени рафтове, на които се нареждат банки с различните вещества. Това разположение на рафтовете осигурява добра видимост на всичко онова, което се съхранява в шкафовете. Неорганичните и органичните вещества се съхраняват в отделни секции. Във вторите секции се съхраняват още набори от скали и минерали, фабрикати и полуфабрикати, а така също и някои прибори с по-малки размери. В третите (най-горните секции) се съхраняват различни уреди, апаратури, модели,

макети, сборки, набори за лабораторна работа и прочие. Всички шкафове се затварят с плътни врати, за да не попадат в тях преки слънчеви лъчи. От вътрешната страна на вратите на всяка секция е поставен списък на имуществото, което се съхранява в нея. Всички банки са етикирани и номерирани. Това позволява всяко нещо да се поставя на своето място и лесно да се открива липсващото реактивно стъкло или уред. Покрай другата страна на хранилището е направен железобетонен плот, покрит с фаянсови плочки. В пространството под плота са изградени шкафчета с чекмеджета. Над плота също има шкафове с малка дълбочина, в които се съхраняват някои материали. По средата на хранилището има голяма лабораторна маса с дължина 500 см и ширина 150 см, излята също от железобетон и облицована с фаянсови плочки (вж. фиг. 5). По средата и има издигната етажерка за реактиви, а така също и канал за изливане на отработените води. От двете страни на канала са монтирани канелки за вода. Под плота на масата има шкафове, които са предназначени за съхраняване на различни прибори. Непосредствено под плота са монтирани и електрическите контакти. На подходящо място в хранилището е поставена камина, аналитична и техническа везна, електрически бойлер, електрическо табло, дестилатор и други.

Аудитория-лаборатория

Обзаведена е така, че в нея може да се провежда както лабораторна работа с група от 22 ученика, така и уроци за нови знания с демонстрационни експерименти и различни прожекции. В зависимост от естеството на учебния материал учениците в един и същи час (когато се налага), могат да слушат лекция, да наблюдават извършването на демонстрационни опити, прожекция на диафилми и прочие, или пък да сменят

местата си от масите за лекционна работа на работните места за лабораторна работа. В две редици са подредени 20 двуместни маси, на които учениците седят, когато тя се използва като аудитория. Масите са изработени от плоскост и фурнировани с декоративен гетинакс в светлосивия цвят. Конструкцията им е съобразена с възрастовите особености на учениците. Оразмерени са така, че осигуряват пълна свобода на всички движения на ученика (сядане, ставане, манипулиране при работа с раздавателен материал). Плотът на всяка маса е покрит с дебело стъкло, ограничено от 5 мм дървен перваз. Под стъклото са поставени в определен ред най-често използваните от учениците таблици, схеми, сведения за разтворимостта на най-често използваните вещества и други. Бляскавата повърхност, лесната чупливост на стъклото се оказали неблагоприятни фактори. Под работния плот на всяка маса има две отделения за чантите на учениците. Местата в лабораторията са номерирани и всеки ученик сядат на мястото, което съвпада с неговия номер в клас. Покрай трите стени на помещението са излети железобетонни плотове, облицовани с бели фаянсови плочки. Тук са оформени 22 напълно самостоятелни лабораторни места. Над железобетонния плот са монтирани шкаф-витрини, в които се съхраняват реактивите и приборите, необходими за лабораторна работа на учениците.

Демонстрационната маса (вж. фиг. 8, 9) е излита също от железобетон и облицована изцяло с бели фаянсови плочки, което е гаранция за голямата устойчивост, здравина и естетичност на изработката. Тя е с дължина 210 см, височина 85 см и ширина 85 см. От лявата страна на тази маса е монтирана фаянсова мивка на нивото на работния плот, което

създава удобства при извършване на демонстрационни опити и особено при почистването и. От дясната страна има малка подвижна масичка, която служи за писмена работа на учителя. Пространството под плота на масата е запълнено с вградени шкафове, разделени на две секции. В едната от тях са монтирани чекмеджета, а другата е приспособена за съхраняване на акумулатор, шрайбпроектор, епидиаскоп и някои други технически средства. Електрифицирана е с постоянен и променлив електрически ток. В скоро време кабинетът ще бъде съоръжен с преносима (портативна) камина, изработена от алуминиеви профили и стъкло. Тя ще бъде на моторна тяга и изхвърлянето на газообразните вещества от нея ще се осъществява през прозореца. Монтирането и ще бъде на предвиденото място - в десния край на демонстрационната маса. По този начин в момента на работа тя ще бъде и водоснабдена.

Над стената зад демонстрационната маса е монтирана неподвижно достатъчно голяма класна (черна) дъска. Размерите и са 470/120 см, напълно достатъчни за работа почти през цялото време за преподаване на новия урок. В горния и край е монтиран дървен корниз, който прикрепва и скрива монтирания на релси навит екран и луминисцентно осветление (вж. фиг. 10). Последното осигурява по-добро виждане на написаното на черната дъска при мрачно време или недостатъчно изкуствено осветление. Намалява и отражението на лъчите от класната дъска, привлича и възбужда вниманието на учениците, насочва ги към написаното. На долния край на корниза е монтиран тесен металически корниз с подвижни кукички за окачване на схеми. В лявата част на класната дъска ще бъде вградена и боядисана в черен цвят магнитна дъска.

За съхраняване на различните графични помагала под долния край на черната дъска е монтиран специален шкаф, разделен на четири секции (вж. фиг. 11, 12). Размерите на отделните секции са съобразени с размерите на графичните помагала, които ще се съхраняват в тях. Отварянето им е осигурено от специални дълги металчески панти до определен ъгъл, осигуряващ спокойно манипулиране с тях - поставяне, изваждане, подреждане на схемите и други. Непосредственото място на шкафове до класната създава голямо удобство при работа с тях. Над класната дъска е поставен "Ред на относителната активност на металите", изработен от цветен плексиглас. Над него ще бъде монтирана периодична система, изработена от плексиглас с подходящо оцветяване.

В нашата страна има осмोकласни училища с малък брой паралелки и за кабинет по химия е определено едно помещение с по-големи размери. То трябва така да бъде приспособено и обзаведено, че да служи едновременно за сбирка, аудитория и лаборатория. Макар и да има някои неудобства, все пак такова помещение позволява да се провеждат всички видове лабораторни и други видове уроци, лабораторни упражнения, кръжочни занятия, без да се пренасят химикалите и приборите от клас в клас.

Смятам, че така оборудваната аудитория-лаборатория е най-сериозното постижение на кабинета по химия в нашето училище.

Лаборатория

В нея се провеждат преди всичко лабораторни уроци и практикуми едновременно с целия клас. Тук учениците работят, след като вече са придобили известни умения и на-

вици за определена работа и са свикнали с обстановката и организацията на работа в аудитория-лабораторията. Лабораторията има 36 работни места (вж. фиг. 13, 14). Обзаведена е по следния начин: По средата на помещението има бетонна стена, от двете страни на която са излети железобетонни плотове. Над плотовете са монтирани шкафове-витрини. Изграждането на стената по средата на помещението се наложи от необходимостта да се осигурят повече работни места за учениците. Това решение не е много удачно (нарушава видимостта), но размерите на помещението не даваха друга възможност за увеличаване броя на работните места. Този недостатък до известна степен се компенсира от следното: задачите, които се поставят при провеждане на контролно-лабораторно упражнение, при практикумите са различни и от тук помощта и контрола на учителя е различна за всеки ученик поотделно. Работните места за учениците в аудитория-лабораторията и в лабораторията имат една и съща конструкция и оборудване (вж. 15, 16). Разлика се явява само в надлъжните размери на шкаф-витрината - 99/60/20 см и 74/60/20 см. Фаянсовият плот, който служи за работна площ, има височина 85 см и ширина 60 см. На разстояние всеки две работни места, по дължина на фаянсовия плот са изградени подпорни колонки. Така разположени, те не пречат на поставянето и движението на краката на работещия ученик в седнало положение. С помощта на декоративен щит се прикрива водоотводнителната инсталация. Между всеки две работни места има кран и мивка, пластмасови кофички за събиране на твърди отпадъци, малки цветни кърпи за изтриване на ръцете, сапун, пластмасов съд с течен перилен синтетичен препарат, дунапренова гъба, статив за епруветки, четки за миене на епруветки; електрически

контакти и други. Канелките на чешмите са с редуктор и удължител, което дава възможност за включване на хладници, вакуумпомпа и за лесно и бързо миене и почистване на лабораторните съдове и мивката. Стената над хоризонталната повърхност на фаянсовия плот е облицована с три реда фаянсови плочки с обща дължина 45 см. Непосредствено над тях са монтирани луминисцентни тръби "пури", които осигуряват допълнително осветление - изключително необходимо, особено при наблюдаване на утаечни и цветни реакции. Над тях са монтирани шкаф-витрини, в които се съхраняват реактиви, лабораторни пособия, прибори, принадлежности, съдове и други. Вътрешното им пространство е разделено на три хоризонтални отделения. Най-долното отделение служи за съхраняване на лабораторна стъклария и пособия. Средното отделение (за големите витрини с дължина 99 см) е разделено на две еднакви половини с помощта на подпорна преграда, която предпазва от провисване най-горния плот. Горните две отделения служат за съхраняване на реактиви. Хоризонталните плотове са покрити със стъкло с дебелина 3 мм, което ги предпазва от евентуално попадане на вещества. Двете горни отделения се затварят с плъзгащи се стъкла. На едното стъкло, на нивото на съответното отделение, са залепени два етикета със съдържание: неорганични реактиви, органични реактиви. При това разположение на реактивите ученикът по-лесно се ориентира при работа. На левия горен ъгъл на шкаф-витрината е поставен металически номер на работното място. Това представлява лична събирка на ученика. Създадено един път, работното място на ученика и поддържането му след това добре спестява много време, сили и средства при подготовката и провеждането на разнообразна лабораторна работа. Поддържането на индивидуал-

ното работно място в добро състояние е дело на самите ученици, което има голямо възпитателно значение. Те приучват на точност, прецизност, ред, хигиена, дисциплина, опазване на социалистическата собственост, пестене на материали и енергия.

Кинозала

Кинозалата е с подходящи маси, голяма демонстрационна маса, шкафове за съхраняване на УТС. Тя се ползува често и като аудитория. Предстои нейното модернизиране - за в бъдеще ще се организира работата по общи за природните науки проблеми, като се ползват съответни набори и пособия, известен брой компютри. Във всяко помещение на кабинета по химия има водна, канализационна, електрическа и вентилационна инсталация, изработени по съответен план-проект, при спазване на всички изисквания на техниката за безопасност. На всяко работно място на ученика има по един електрически контакт, който може да се захранва с електрически ток с напрежение 220 VV и с постоянен и променлив ток с безопасно напрежение 12, 24, 36 VV. Във всяко помещение на кабинета по химия има монтирани и по два електрически контакта за трифазен ток, необходим за работа на някои ел. апарати, електропещи, ел. машини, използвани при извършване на строителни работи. В миналото на два пъти в нашия кабинет е била монтирана газова инсталация. Това удобство отново трябва да се направи с помощта на бутилки от газ пропан-бутан. В кабинета по химия са монтирани 9 броя севеи вентилатора. Мястото им на прозорците беше определено по опитен (експериментален) път, въз основа на газов химичен анализ. Това гарантира едновременно извеждане, изхвърляне навън, както на леките, така и на тежките вредни вещества. Мощност-

та им е такава, че за две минути въздухът в помещението се сменя многократно.

Всичко, което среща погледът на ученика, трябва да бъде толкова красиво, колкото е необходимо. С помощта на дизайнери-художници в отделните помещения на кабинета е постигната необходимата цветова хармония на всичко, което се намира в тях - маси, столове, шкафове, витрини, завеси, кърпи и други. Тази хармония се допълва и от подходящата украса от фотоси, декоративни цветя, красиво изработени табла с ценни мисли на велики химици.

Как се отразява богатата материална база и естетическата обстановка в кабинета по химия? Този въпрос ще бъде тема на друга статия, а тук ще отбележа съвсем накратко следното: Обстановката в кабинета и възприетата организация на работата в него безспорно се отразяват твърде благоприятно не само върху знанията на учениците по химия, но и върху тяхното естетическо, патристично и интернационално възпитание. Още от първите часове, когато се приучават на ред и точност, на рационална организация на работното място и на работата, на пестеливо изразходване на реактиви, материали и енергия, спазване на определени хигиенни изисквания и други. Богатата материална база на кабинета дава възможност на учениците да работят самостоятелно при различните видове лабораторна работа, което има голямо значение за усвояване от тях на редица умения за работа с вещества и лабораторни прибори и за създаване на необходимите условия за протичане на определени химични процеси, а така също и за овладяване на конкретни и трайни знания за веществата и промените, които се извършват с тях. Това има значение както за трудово-политехническата им подготовка, така и за тяхното

ориентиране към химическата професия.

Анкетите и разговорите, проведени с учениците и учителите-химици, познаващи кабинета, показват наред с някои нерешени проблеми още много предимства в сравнение с традиционните кабинети. Доказателство за това е, че имаме последователи в това отношение. Кабинетът беше отличен с Първа награда на проведения Национален преглед на кабинетите по химия в страната в чест на XXIII Национална конференция на учителите по химия, състояла се през месец юни 1983 година в гр. Кюстендил.

ЯКИМ ПЕТКОВ

ПРИНЦИПЪТ НА ПАРТИЙНОСТ В ХУДОЖЕСТВЕННО-ТЕОРЕТИЧЕСКАТА ДЕЙНОСТ НА УЧЕНИЦИТЕ

Естетическото възпитание е социална необходимост, подчертавана нееднократно в редица наши партийни и държавни документи. То е мощен лост за формиране на определен тип душевност, определен мироглед. Ето защо битката за спечелване душевността на младото поколение по същество е истинска идеологическа битка.

За ролята на художествената култура в учебно-възпитателния процес ние, просветните дейци имаме ясна партийна концепция, произтичаща от документите на партийните конгреси и пленуми, от теоретичните разработки и практически подходи на др. Т. Живков. Всичко това е здрава идейна основа и отговорен момент в осъществяване принципа

на партийност в художествено-творческата дейност на учениците.

Принципът на партийност заема стратегическо място в естетико-възпитателния процес. Той е свързан с характера и развитието на нашето общество, с основните конфликти между буржоазната и социалистическата идеология, културата и начин на живот.

Буржоазната партийност е свързана със защита на ~~класово-партийните интереси на буржоазната класа~~. Най-често тя е в противоречие с жизнената правда, с обективните тенденции на социалния и художествен прогрес. Тя няма научна стойност, представлява политическа демагогия, бягство от живота.

Според проф. Стоян Михайлов "Пролетарската партийност изисква научен характер, научна обоснованост и аргументираност на политиката, навлизане в дълбоката същност на проблемите, а не плъзгане по повърхността". Партийността в изкуството на социалистическия реализъм е научно достоверна и отразява обективните закони на общественото развитие, неговите тенденции. Тя е свързана с комунистическия мироглед, с интересите и възжеланията на трудещите се и носи дълбоко в себе си народността и хуманизма, непримирима е към всичко старо, загнило, спъващо историческото развитие. Единството на партийността и народността дава възможност на твореца да покаже комунистическата партийност като резултат от правдивото отражение на живота, а не да натрапва своите идеали като нещо утопично, чуждо на самия живот. Всичко това ни дава право да говорим за решаваната роля, която придобива мирогледът при творците на социалистическия реализъм. Тук е

разкрита същността на партийността в изкуството, партийност, която трябва да бъде изразена в съвременна художествена форма. Що се отнася до специфичната проява на партийността в различните музикални жанрове, то трябва да се има предвид както неповторимостта на творческото въображение на таланта на всеки творец, така и цялата оная съвкупност от художествени принципи и средства, с помощта на които се изгражда художествения образ, художественото произведение.

Партията принципино и доброжелателно критикува отделни прояви на принижена идейно-естетическа възискателност, воява за идейна чистота и високо художествено майсторство в изкуството.

Развитието на българското изкуство след Априлския пленум потвърди голямата истина, че в наше време не е възможно художественото творчество да бъде дълбоко новаторско, без да бъде комунистически партийно. Партийността характеризира винаги съзнателната обществена позиция на твореца, целта, която той преследва с произведението си, а така също личното му участие в обществено-политическия живот.

Необходимостта от разглеждане, широко обсъждане и изясняване проблема за партийността в обучението и възпитанието произтича от факта, че е необходимо да се внесе яснота както по въпроса за същността и съдържанието на понятията, така и изясня, по който се осъществява комунистическата партийност. В съдържанието на принципа за партийност влизат

оценките, които учениците получават, да имат

ясни ориентири:

материал, който е политически и исторически;

- знанията да се разкриват не в статическа, а в диалектическа форма, за да се покаже развитието;

- практическото осъществяване принципа на партийност поставя изискване пред педагозите системно да се разяснява и внедрява политиката на Партията, нейната идеология и комунистически идеал;

При анализа на принципа на партийност изхождаме от основния критерий - приносът му за многостранното развитие на личността и нейната социална реализация в живота.

Този, който ще даде душа, комунистическа целенасоченост и идейност на възпитанието при подрастващите е учителят. Този, който възпитава другите политически, сам трябва да бъде политически възпитан. За осъществяване принципа на партийност във възпитанието на подрастващите от съществено значение е широката обща култура, интелектуалното развитие и специалната подготовка на учителя. Необходимо е той да изтъква ролята на изкуството и по-специално на музиката в преобразуването на света.

Учителят спазва принципа за комунистическа партийност тогава, когато изяснява нещата и явленията в обществото и природата с исторически подход. Това повишава интереса и активността на учениците. Те свикват да търсят в предметите и явленията тяхното минало, настояще и бъдеще, възпитава диалектическо мислене у тях. При осъществяване на партийността в музикално-образователния процес е необходимо учителят да изразява открито и направо своето отношение към разглежданите събития, процеси и явления, за да застава на ясни, партийни и класови позиции от гледището на народните интереси.

За да може да отговори на всички тези изисквания, музикалният педагог трябва да владее марксистко-ленинската теория, да разбира и творчески да прилага същността на диалектическия и историческия материализъм. Спазвайки принципът на партийност в цялостния музикално-възпитателен процес, учителите решават една от най-важните задачи на комунистическото възпитание: Формират у подрастващите комунистически възгледи, убеждения, мироглед, а заедно с това неотстъпно, целенасочено и системно воюват против влиянието на буржоазната идеология.

Във връзка с осъществяване на партийността в художествено-творческата дейност на учениците ще се спра на следните въпроси:

1. Прилагане принципът на партийност чрез учебното съдържание:

- а) песенен репертоар;
- б) възприемане на музикални творби от различни стилски направления;

2. Чрез извънкласните форми на работа - ученическата художествена самодейност.

В съвременното училище децата трябва да станат не художници и естети, а силни, пълнокръвно усещащи живота хора. А процесът на музикално възпитание е преди всичко процес на "възпитание на човека, а не на музиката" (Сухомлински). Урокът по пение и музика притежава богати възможности за идейно-естетическо изграждане на учениците по следните причини:

- наличието във всеки урок на художествено-музикални и поетични образи, носители на съвременния естетически

- урокът по пеене и музика създава условия за емоционално ангажиране на учениците с прогресивните идеи на нашето време по най-естествения и понятен за тях път - чрез масовата, пионерска, политическа и други песни, т. е. урокът разполага с индиректни, недекларативни, но много силни средства за политическа пропаганда;

- урокът по музика дава богати възможности за колективно изясняване на естетически емоции, предизвикани от музиката. Това е важна предпоставка за създаването или съпътстването на паралелковия колектив, което е един от принципите с първостепенно значение в теорията и практиката на комунистическото възпитание;

- и накрая урокът по музика притежава изключително богати възможности за внушаване чрез музикалните и поетични образи на такива социално необходими чувства като: горещ патриотизъм и интернационализъм, любов към природата, както и за формиране на комунистическа нравственост;

2. Галина Стоянова: "Някои проблеми по идеологическото възпитание".

Учителят учи посредством учебния материал, но възпитава посредством поднасянето му. Например високпатристичната песен сама по себе си още не е гаранция за патристично възпитание на учениците, чрез нейното разучаване и изпълнение. Всичко зависи от:

- отношението на самия учител към песента;
- нагласата, която той създава към песента, непосредствено преди нейното поднасяне;
- от емоционалния пламък, с който е обогатен процесът на нейното разучаване и изпълнение;

- от активността и творческото сътрудничество на самите ученици в този процес, събудено от учителя и т. н. Ето къде трябва да бъдат съсредоточени сега усилията на учителя по музика, за да могат знанията на учениците да се преварнат в убеждения, в преживяно естетическо отношение към дадено природно или обществено явление, отразено в песента във вид на художествен музикален образ. Хубавата песен винаги отразява вярно живота и в една или друга степен съдейства за неговото изменение. Хубавата песен е резултат на дълбоко хуманистичния дух на своето време, израз на спонтанния стремеж на нашия съвременник да бъде не само труженник, строител, учител, космонавт, но и нежен, сърдечен, влюбен в красотата, възторжен и чувствителен. С една дума - да бъде човек!

Песенният репертоар е едно от най-силните средства за идейно-художествено възпитание на учениците. Правилно подбран и целенасочен, той се превръща в силно, непосредствено въздействащо върху политическото съзнание и гражданско поведение на младежта средство. Не на последно място в работата на музикалния педагог, осъществяващ партийността чрез репертоара, стои неотменното изискване за висок вкус, при използване на елементи от изразния фонд на естрадата, с оглед на търсенето на нови допирни точки с вкусовете и предпочитанията на значителна част от младежката аудитория. Световната практика показва, че естрадата като развлекателно изкуство може с успех да внуши определено политическо съдържание, но за това се изисква изключително висок професионален вкус и майсторство. Следователно, голяма популярност и достъпност на естрадата е масовият слушателски навик, следва да се използват от учителите по музика за най-непринудено

ангажиране на политическото и гражданско съзнание на подрастващите.

За истинска проява на партийността може да се говори тогава, когато чрез уелото подбиране на песенния репертоар в тематично и художествено отношение сме формидали у нашите ученици правилен естетически критерий, идейна убеденост и висока съзнателност.

Естетическото преживяване е израз на реакция на цялостната личност, затова то така силно въздействува върху мирогледното формиране на личността. Преживяването на музикалните образи на народни герои в народните песни в началния и средния курс на обучението създава обобщена представа за положителния герой на нашето време, за комуниста, за героичната борба. Това се оказва предпоставка за по-късното възприемане и преценяване музиката на Бетовен, Шостакович и други композитори в горния курс. От позициите на идеологизацията е абсолютно необходимо своеобразието в атмосферата на дадено музикално произведение, за да могат учениците да почувствуват, да преживеят идеята, заложена в него. Например в VIII клас при запознаване на учениците с музиката на Ренесанса се прави връзка с поезията на Данте и Шекспир, с живописната на Леонардо, Рафаело, скулптурите на Микеланджело. Всяко направление, стил в музиката се свързва и с литературата, философията. Комплексното многопосочно въздействие, интеграцията с другите науки и изкуства, междупредметните връзки подпомагат осмислянето и възприемането на музикалното произведение. Да се научат учениците да чуват как "звучи" вековната мъдрост на народа, народните мелодии, философията на Шостакович и Пипков, техните симфонии, да усетят дъха на

революцията, музикалните фрески на Бетовен, хуманизмът на Шуберт и патриотичният патос на Владигеров - това е една от основните задачи, която стои пред учителите по музика. Тъй като най-талантливите, дълбоко-идейни произведения стават исторически документ, по тях хората съдят за духовния "градус", за възловите исторически явления на дадена епоха, за душевността на нейния "Човек"!

Силата на партийността в изкуството не се изразява само в силата на голямата политическа идея, вложена в творбата, тя е и в художествеността. Великата заслуга на Ленин се състои не само в това, че пръв въведе понятието "партийност в литературата и изкуството", но и преди всичко в това, че обоснова пролетарската социалистическа партийност като особен качествено нов тип партийност на идеологията и художественото творчество, допринесе за утвърждаването и като естетическа категория. Ключовият въпрос на нашето време - качество навсякъде и във всичко, поставя пред нас - художествените ръководители на ученически музикални състави високи изисквания, във връзка с художествено-творческото развитие на младите самодейци.

3. Високото художествено равнище по посока на професионализма е жизнено необходимо за ученическата художествена самодейност особено днес, когато средствата за масова информация са предизвикали сериозни изменения, критериите и изискванията на обществото. Възпитанието на млади, дръзнове-ли творци, с марксистко-ленински мироглед и висока естетическа целост се осъществява успешно чрез последователна, целесъобразна и активна музикално-изобразителна дейност в ученическите състави, в които активно се изразяват класово-партийни интереси и потребности на младежта.

4. Тук на преден план бих поставила неотменното изискване за високо художествено претворяване на репертоара. Като художествен ръководител на средношколски девически хор и група за политически песни, съм се стремил към системна и задълбочена вокална работа, постигане на тембово и динамично разнообразие, оригиналност в съпровода (ГПН), творчески съм подходила към аранжиранията на песните. За един състав може да се каже, че е на високо художествено ниво, когато има традиционно ярки изяви, добри творчески търсения, когато е излязъл от етапа на подражанието, стремейки се към свой собствен стил, индивидуален облик. Многобройни са творческите изяви на нашите ученици по училища, предприятия, митинги, тържествени концерти, лагери, средношколски бригади и други. Състави с такава активна творческа дейност безспорно имат определен принос в идейно-естетическото възпитание на подрастващите от града и окръга. Именно тук, в сърцевината на тази творческа активност прозира действеният характер на партийността. А за истинска проява на партийността може да се говори, когато сме постигнали нравствено и политическо израстване на участниците.

Социалната активност на младите самодейци намира действителен израз в проявата на непримиримо отношение на личността към пасивността, апатията, аполитичността и други отрицателни явления, несъвместими с активната жизнена позиция. Партийността, минала през сърцата на младите изпълнители, включва целия сложен и многообразен диапазон на техните чувства и емоции.

Не без значение е и въпросът: Как се реализират младите участници в самодейността след завършване на училище? Една значителна част от тях стават ядро на нови групи за политически песни - към УПК в съответните техникуми, в предприятията, където са започнали работа, във военните поделения, а друга част се включват във вокални групи или в някои от представителните хорове в нашия град. Творческото прилагане на партийността в цялостния музикално-образователен процес съдействува за формирането на:

- активна политическа позиция;
 - изменения на класово-партийната оценка за явленията и събитията, оценка за собствено поведение и на постъпките на членовете на колектива;
 - патристично и интернационално съзнание и поведение;
 - готовност за защита на завоеванията на реалния социализъм, идейна устойчивост и революционна бдителност;
 - откровен диалог в колектива, овладяване и преодоляване на противоречията, трудностите, слабостите;
- Както казва проф. д-р Васил Момов "... в наше време революционен обрат в мисленето и подхода и задачите не е възможен без смели новатори, без ревностни борци за новото".
- Такъв трябва да бъде днес учителят по музика, под чието основно въздействие младото поколение се подготвя да твори материални и духовни ценности в условията на зряло социалистическо общество.

ТИНКА ДРАГАНОВА

Момов В., "Революционно мислене и идеологическа работа", Партиздат, 1984 г.

ИДЕОЛОГИЗАЦИЯ НА УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС
ПО ПЕЕНЕ И МУЗИКА

Музиката има неограничени възможности за разкриване на значителни и въздуващи идеи и съдействува на съзнание-то и идеалите у хората. Това е и причината за възникване на остри идеологически сътълковения.

Ето защо уелатa идеологическа работа в нашето училище и идеологическата насоченост в подхода към музикално-възпитателният процес са от решаващо значение.

Човешкото съзнание и човешката психика са неадекватни. Социалната психика отразява сложните отношения между идеите и чувствата, при които идеите ръководят, а чувствата дават жизнената сила на самите идеи. Чувствата, които изживяват хората, представляват всъщност изживявания на някакви идеи.

По своята същност изкуството също осъзнава и осмисля битието на хората така, както прави това научното мислене. От една страна изкуството отразява социалната психика, а от друга помага на хората да опознаят сами себе си и света, който ги засякаля, подобно на идеологията. Междинното положение на изкуството го превръща в своеобразен мост между идеологията като научна система и обикновеното съзнание на хората, защото по най-непосредствен начин превръща идеите в чувства и чувствата в идеи.

Идеологията съзнателно присъствува в литературата, театъра, киното, живописа и скулптурата. Не така стои въпросът с музиката, танца и приложното изкуство. Тези видове творческа дейност твърдо и точно пресъздават обществените

настроения, моделират социалната психика, но езикът, с който си служат не е в състояние да изпълни идеологическия слой на общественото съзнание, ако творците не се обръщат за помощ към словото било в синтез-балет, опера, оратория, кантата, песен и т. н., било като програмна насоченост – различни заглавия, оповестени идеи и прочие. Независимо от това, идеологическото влияние върху човека е несъмнено.

Емоционалната природа на изкуството е причина вложените в художествените образи отношения и оценки към явленията от действителността да се възприемат по-бързо и трайно, да завладяват човешкото съзнание. Естетическото съзнание формира художествен вкус, правилно отношение към художествените ценности. Чрез образите на художественото творчество човек прониква в сложните проблеми над съвременността и историята, обогатява цялостния си мироглед. Духовно богатата личност се отвращава от нечестни и аморални постъпки, от антинародна политическа дейност, търси красотата в своя труд.

Проникването на идеологията като възгледи и идеи се осъществява на първо място чрез синтез на музиката със словото. В думите на песните, ораториите и кантатите е заложен идеологическият момент. Словото насочва слушателя към конкретни емоционално-образни представи, носи определени идеи, а музикалната изразност идва да създаде атмосферата за емоционалното организиране на слушателското съзнание. В операта въздействащата сила на текста е подсилен от сценичната игра.

Възможностите на програмната музика за проникване на идеологически моменти се основава на свойството и да възбужда асоциации, адекватни на описаните явления и събития в

програмата.

Най-интересен е проблемът за идеологическо въздействие на "чистата", безтекстова музика. Слоестни ориентири няма, следователно зрителните представи и асоциации не са задължителни. Опорни точки могат да бъдат изобразителните елементи или цитати в музиката. Изпитаната естетическа наслада поражда различни творчески идеи, а положителната естетическа оценка обогатява и разширява мерогледа на слушатели. Липсата на естетическа наслада е непреодолима бариера за идеологическо въздействие, защото не се обединяват емоционалното с идейното.

Необходимо е да се разграничи естетическата наслада от удоволствието при възприемане на музиката. Удоволствието като психическо явление се свежда само до стремеж да продължава приятното физиологическо възприятие, а естетическата наслада е идейно-емоционално удовлетворение, резултат на всестранина мисловна дейност. Тези процеси се извършват в по-високите етажи на човешката психика и съзнание.

При слушане на музика е възможно човек да се подладе на физиологическото и въздействие. Това става при много от съвременните лековати и несъдържателни танцови и естрадни форми. В такива случаи естетическата наслада е заменена от обикновено удоволствие. С посоченото равнище на възприемане се задоволяват болшинството от хората, които нямат по-голяма обща и музикална култура. Постоянното общуване с елементарни по същност творби е пречка за получаване на естетическа наслада. Подобна музика не действа идеологизиращо. Тук е мястото на педагога да насочва вниманието на учениците само към високо-художествена музика.

За вникване в същността на музиката съществено има обстоятелството, дали творбата се слуша за първи път. Всестранното вникване в художествените образи на всяко произведение налага многократното му прослушване. От голямо значение е и самостоятелното музициране или пеенето в хор. Удовлетворението от личното овладяване на музикалния материал и възпроизвеждането му провокира стремежа към естетическа наслада. От това следва, че духовното съзряване на младия човек е немислимо без системни музикални занимания.

В началния курс идеологическите идеи могат да се поднасят само свързани с чувства и настроения, близки до детското съзнание.

Докато в първите класове ще се наблюдава върху правилното отношение към красотата на живота, ще се развиват патриотичните възгледи, изразени чрез любовта към майката, към родното, към българското, ще се внушава уважение към труда на трудовите хора, в по-горните класове ще се развиват чувствата на гордост от завоеванията на социалистическото ни строителство и новия свободен живот, любов към СССР и социалистическите страни, към всички борци за свобода и комунистическо бъдеще, ненавист към експлоататорите и войнолюбците. Биографичните данни на композиторите и епохата, в която творят, могат да ни насочат към идеите на времето. За душевността на даден народ може да се съди по националните елементи в музиката.

Часовете за свободно-избираема подготовка ни предоставят по-широка възможност за задълбочена работа. По-малкият брой на учениците дава възможност да бъдат обхванати всички в текущата работа. Обикновено в тези групи попадат по-музикални деца и можем да си поставяме по-високи художест-

вени изисквания в тези часове.

Известно е, че за да изпитат учениците естетическа наслада от това, което пеят и да се изгради здрав художествен вкус в тях е необходимо песните да се изпитат във всяко едно отношение. В началния етап на обучение обръщам голямо внимание на вокалната работа. Наред с народните песни в учебника има много авторски художествени песни с голям тонов обем и без елементарна вокална култура не може да се мисли. Масово явление е в училище да не се пее, а да се крещи, да се злоупотребява с динамиката. Похабяват се неукрепналите детски гласове и всичко е с невъзвратими последствия. Не трябва да се забравя никога, че динамиката е едно от изразните средства на музиката. Обикновено явление е децата, с които започвам работа, да пеят постоянно във "форте". Моята работна динамика е "медзо пиано" - "медзо форте". Старая се да ползвам по-широко динамичните нюанси. Без една по-голяма амплитуда от динамични нюанси, върно намерено темпо и здрав ритъм е невъзможно да се направи художествено една песен. Търся всички възможни изразни средства, за да предам върно и точно литературния и музикален образ в дадена песен. Идеята, заложена в нея.

Много ми помага краткият литературен анализ върху текста на песента. Изисквам учениците сами да търсят музикалните изразни средства, за да предадат върно нейната идея и съдържание. Винаги насърчавам тази дейност, защото взаимното пропикване в музика и текст решава много от нашите проблеми по идейното възпитание на учениците.

Като средство за идейно-естетическото въздействие върху личността не трябва да се подценява и възприемането на музика. На всички ни е добре известно, че музиката е...

в която растат нашите ученици, не е благотворна за тяхното идейно израстване. Ежедневно и ежечасно ефира е зает от всички форми на танцовата и забавна музика, и тъй като тя е по-достъпна и по-приятна за слушане, се предпочита пред художествената музика. Излишно и вредно е да се влиза в противоречие с учениците по въпросите на забавния жанр. Винаги има опасност да изпаднем в неудобни позиции, защото има ученици, които познават много заглавия, автори и състави и имат изграден някакъв критерий по тези въпроси. Те слушат любимите си автори и заглавия с превъзходна звукозаписна и звуковъзпроизвеждаща техника с долби системи и филтри, за каквито ние в училище само можем да мечтаем. С каква техника разполагаме в училище? В най-добрия случай с "Акорд-стерео", който няма никакъв стерео-ефект. Като добавим и изтърканите от употреба плочи - картината е ясна.

Старая се произведенията, включени в програмата, да поднеса на учениците в най-добър вид. Обръщам голямо внимание на моите пояснения върху слушания материал. Художествената музика трябва да се направи за учениците разбираема и достъпна, да се слуша няколкократно и да се подчертава нейната виталност и непреходност. Това важи и за народната ни музика. Не трябва да позволим подрастващото поколение да остане глухо за нашата народна песен, за музиката на Бах, Моцарт, Бетховен, за музиката на нашите класици.

Връзките ми с някои културни институти допринасят много за разнообразяване, задълбочаване, актуализиране и идеологизиране на нашата учебно-възпитателна работа. В своята практика най-много съм търсил помощта на з. а. Надя Румянин, който е наш родител, но и защото в областта на танца и музиката се чувствуват най-несигурен. Посещението на репетиция

на балетен състав, заучаване на танц под ръководството на изтъкната наша балерина и живият разказ за балета са не само нещо интересно и заинтригуващо. Когато всичко това се допълни с посещение на балетна постановка и обсъждане на същата в часовете по пеене и музика можем да кажем, че сме свършили голяма част от нашата работа. Винаги съм срещал разбирания от др. Силви Стамболиев, който ми е изпращал инструменталисти за запознаване с музикалните инструменти и с изпълнения на ученици от СМУ. Много интересни срещи съм имал и с инструменталисти и певци от Ансамбъла за народни песни и танци. Живото изпълнение е по-завладяващо и по-въздействащо. Но най-важното, което се стреми да изгради у учениците е отношението към народното творчество - то трябва да бъде преклонение и благоговение пред народния гений, който е съхранил българщината през вековете.

В програмата на БКП четем: "Да се разгърне работа за естетическото възпитание на народа и особено на подрастващото поколение..." Задачите на партията в развитието на духовната култура на съвременния етап произтичат от главната цел на комунистическия обществен строй: всестранин напредък на обществото и свързаното с него всестранино развитие на личността. Музикалното изкуство е едно от средствата за формиране у подрастващите на комунистически идеал. Колкото едно общество е заинтересовано от изграждане на хармонично развитата личност, толкова по-голям трябва да бъде дялът на изкуството в общата култура на това общество.

Разбира се, че целият възпитателен процес трябва да се основава върху марксистко-ленинските разбирания за значението и ролята на музикалното изкуство в изграждане на човешкото съзнание. Младият човек, опознал и обикнал музика-

та, ще изгради у себе си солиден критерий за красотата в изкуството, ще търси съприкосновение с високохудожествени образи.

НИКОЛА ДОБРИНОВ

ИНТЕГРАЛНИЯТ ПОДХОД ПРИ УРОЧНАТА И ИЗВЪНУРОЧНА РАБОТА ПО МУЗИКА

В сложните и нови съвременни условия задачите и съдържанието на музикално-възпитателната работа в общообразователното училище се определят не от традиционни тесногледни схващания, а с оглед целите на социалистическото училище.

Необходимостта от музикално възпитание се определя от мястото и значението, което му определя дадено общество. У нас на музиката се гледа като на мощно средство за възпитаване и изграждане на ценни качества на личността.

Комплексно-интегралният подход осигурява интензификация на учебно-възпитателния процес, а следователно и на формирането на личността. Особено очевидна е необходимостта от интеграция при преподаване на предметите от художествения цикъл.

Чрез приложение на интегралния подход при урочната и извънурочна работа по музика се активизира не само музикалното възпитание на учениците. Комплексното въздействие на изкуствата стимулира въображението на децата, тяхното художествено артистично развитие. Придобива нов смисъл и съдържание и присъствието на музиката в другите учебни пред-

мети. Всички музикални дейности - възприемане, изпълнение и музикално творчество активизират, стимулират и развиват музикалната отзивчивост в най-ранна възраст.

Това наложи да си поставя за цел да установя възможностите на интегралния подход при обучението по музика и музикална дейност. С оглед интензифицирането му имах следните конкретни задачи:

1. Осъзнаване на музикално-възпитателното съдържание и използването му за изява и развитие на музикално-художествените и творчески заложби и способности на всички деца.

2. Формиране и развитие на основните певчески навици. Постигане на непринудена артистичност и емоционалност при изпълнението.

3. Търсене и разкриване единство и хармония между красотата в песента и стремежа на децата към красивото певческо, инструментално и двитателно изпълнение. Учениците да схванат ритъма не само като закономерност на околния свят, а и като изразно средство в изкуството.

4. Изграждане умение да се чувствава, преживява и да се оценява красотата в музиката, създаването на условия децата да изпитват радост от контакта с музикално произведение.

Музикалното възпитание в I и II клас се провежда целенасочено, осъществява се приемственост по отношение на учебното съдържание. Във II клас постепенно се повишават изискванията при усъвършенствуване на уменията и навиците в процеса на възприемане, изпълнение, извежда се на нов етап развитието на музикално-художествените и творческите заложби на учениците. Насочват се към създаване на траен интерес, желание и потребност за общуване с музиката.

С цел да се разширяват спираловидно знанията им се

използват петте основни теми.

Един от важните компоненти на емоционалната атмосфера в уроците по музика и музикална дейност е осъществяването на интеграционните връзки между музиката и другите изкуства.

Ще посоча някои моменти от уроци по музика и музикална дейност.

При разучаване на песента "Есен" в I клас по Петър Ступел поставих задача:

- Ще чуете една песен и според нейното настроение ще и дадете заглавие. Учениците сполучливо определят заглавието и след прослушването на песента.

Поставих нова задача след разучаването и - да нарисуват картината, която си представят като пеят песента. Децата рисуват с увлечение. Прави се изложба от рисунките.

Поставих картина - репродукция "Златна есен" от Левитан.

- Ето как художникът е изобразил есента. Съпоставиха картината с техните рисунки.

При новото изпълнение на песента предложих на учениците, които желаят да импровизират движения, подходящи за музиката. Децата играха с коронки от есенни листа, които си напразиха по художествена дейност след наблюдението на есента в парка. Паралелното съпоставяне на музикалното с изобразителното изкуство се осъществява във връзка с настроението в музиката и колоритното решение в съответните картини.

Когато разучавахме песента "Чавдарка" - Христо Недялков от I клас преди приемането им в чета "Чавдарче" използвах гатанка.

Кой ще отгатне първ?

Незабравка синя,
не цъфти в градина,
ни в поле край водица.
Най цъфти в чета гласовита.

Показах чавдарска връзка.

На дъската окачих табло, на което е нарисуван Чавдар войвода.

- Знаете ли защо връзката се нарича чавдарка?

Разказвам за Чавдар войвода - в-к "Другарче".

"То било през турско робство. В мрачните години.

Ширил се башибозукът из поля, долини. Палел им нивя, посеви, бедните къщурки и отвлечал хубавици с накити и хурки. Връзвал е мъжете с тежки синджир, майки и деца невинни бесел по баири. На тегло такова страшно, кой ли изтърпявал? С триста непокорни братя, верни на народа, подвизавал се в Балкана и Чавдар войвода.

Славен бил Чавдар войвода. Славен и юначен - от народа тачен. На колана тъмнокожен с три пицова бил. С остра сабя и куршуми турците косил. Водил той дружина с Лалчо Байрактар тъкмо до двайсет години. Разгневен пашата праща тридесет потери, ала кой Чавдар войвода може да намери?

Днес Чавдар войвода тук е, а пък утре - там. На подтиснати помага, на чорбаджии отмъщава, в бой развява знаме.

Затова сега милее за Чавдар войвода и венец от песни вилита, слави го народа".

Всяко дете, което иска да носи синята чавдарка, трябва да знае откъде е взела името си.

От днес всеки ще може да казва: "Знаи песен за чавдар войвода".

Богати са възможностите на музиката за възпитаване и изграждане на ценни качества на личността. "Има такова човешко качество, пише В. А. Сухомлински - изтънченост, емоционалност на човешката природа. То се изразява в това, че заобикалящият свят изостря способностите към преживявания. Това качество се възпитава от песента, от музиката. Както гимнастиката укрепва тялото, така музиката облагородява и извисява душата на човека... Като слуша музика, човек опознава себе си и осъзнава преди всичко, че той - човекът е прекрасен, че е роден, за да бъде прекрасен и ако в него има нещо лошо, то трябва да се преодолее".

При друг урок по музика - изучаване на песента "Църкел и деца" в I клас постъпих така:

- Слушайте едно музикално произведение - "Чудният концерт в гората" от Васил Казанджиев.
- Какво чувство изпитвате като слушате музиката? - радост.

При повторно прослушване предложих да се опитат да нарисуват картината, която си представят.

Детските рисунки показаха интереса към темата и възможностите за творчество. При разглеждане на илюстрациите много е важно да им се даде възможност да преценят коя рисунка най-много им харесва, коя най-много ще хареса авторът и защо, с цел да се изгради у тях оценъчно естетическо отношение към творчеството.

- Коя хубавица шета из нашата страна? - пролетта.

Ученичка рецитира стихотворението "Пролет иде" от Полю Калчоу.

1. Пролет иде, хей дечица,
става весело навред,
ето близката речица
чука вече своя лед.
2. И поле раззеленява
мило птиче сладко пей,
всичко вече се съживява
агне малко припка, блей.
3. Хай да идем, хей дечица,
с песни, с радостни сърца
там по росната тревица,
да посрещнем пролетта.

- Ученици, поетите пишат стихове за пролетта, художниците рисуват картини, а композиторите съчиняват песни. Това стихотворение има и мелодия. Ето каква мелодия е създал композитoрът Маестро Георги Атанасов (според текста е и мелодията).

Изпълнявам песента.

Интеграционните връзки на музикалното изкуство с другите изкуства се търсят и осъществяват целенасочено.

При изучаване на песента "Родина" от Георги Спасов във II клас предложих на учениците мислено да си възобновим екскурзията, която проведохме преди урока. Непосредственото наблюдение на природата е азбука за опознаване на живописа.

- Представете си, че сме отново в гората и наблюдаваме различно обогрениите листенца, които се въртят из въздуха, сякаш танкуват и безшумно падат на земята. След това газим по пъстроцветния килим от нападалите листа.

- Коя от учените песни Ви напомня за тази картина?

- "Капят листата" от Парашкев Хаджиев, "Есен" от Петър Ступел.

- Ученици, ние видяхме кът от нашия роден край през есента. Нашата родина е красива през всички сезони. Да си припомним и изпеем песни, които възпяват красотата на родината.

- А с какво чувство трябва да ги изпълнява? (чувство на обич)

- Ето как поетът Георги Хрусанов изразява чрез стиховете обичта си към родината. Ученик рецитира стиховете:

"Родино моя ненагледна,
над тебе слънцето сияй,
сияй и шепне на сърцето:
"Обичай своя роден край!"

Голяма възможност за реализиране на интеграционните връзки между музиката и родната реч предлага обичта и любовта. Наблюденията и съпоставянето на интонационните особености на човешката реч и музиката се задълбочават във връзка със знанията за ритъм, метрум, тонови височини и трайности, структурни особености на мелодията и други.

По-нататък в същия урок предложих да чуят песента "Татковина" от Емануил Манолов и "Обичам те, Родино!" от Любомир Пипков. Сравняват двете песни. Изтъкват, че чрез текстовете и мелодиите се изразява възхищението от красотата на родината и обичта към нея.

- Опитайте се да изразите с подходяща рисунка вашата обич към родината.

Видях, че детската рисунка, процесът на рисуване е частица от духовния живот на детето. Децата не само пренасят върху хартия нещо от заобикаляния ги свят, а живеят в този свят, възпитат в него като творци на красотата, наслаждават се на тази красота.

В нашите народни песни и танци е отразен музикалният богатство на българина. Народната ни музика среща широко признание и уважение по света. Много от нашите композитори са претворили в творенията си богатството на българската народна музика, които са и Петко Стайнов.

- Ще чуете "Пайдушкото хоро" от Петко Стайнов. Поста-
вам две картини - жито поле и хоро.

- Слушайте хорото и подберете подходяща картина.

Учениците определяха и двете картини като подходящи
на произведението, което слушаха. Напълно правилно! Жито
но поле също предизвиква радостни чувства. Нашите трудили се
селани, механизаторите, обичат музиката, особено народната.
Те се радват на плодородието на нашата земя, работят и пест.
О песен трудът е по-лек.

В същия урок разучихме песента "Помниш ли, Янке" -
II клас, след запознаването с народния инструмент кавал чрез
диапозитиви, картини, слушаха "Гънско хоро" - соло кавал. На
фона на хорото ученик ридитира "Кавалче".

Учениците се убедили, че момчето обича много своя
кавал и го нарича кавалче-другарче.

Обясних, че кавалът е един от най-разпространените
народни инструменти, има топъл изразителен тон и затова в на-
родните песни го наричат "меден кавал", "кавалът свири, гово-
ри".

Изпълних песента "Когато бях овчарче", като поста-
вих задача да я обособят по настроение с песента "Помниш ли
Янке".

Учениците се изказаха, че и в двете песни се говори
за отминалото детство. В песента "Помниш ли Янке" това е само
един мил спомен, а в песента "Когато бях овчарче" чрез текста
и мелодията се долавя мъката за невъзвратимото детство.

Разглеждането на картини в този урок обогатява и
развива емоционалната памет, възпитава онова, което можем да
наречем изострено възприемане на красотата.

Урокът по музика има комплексен характер. В него намират много развитието, усъвършенстването и реализирането на музикалните способности на учениците и обогатяването на знанията им за социалната роля на музикалното изкуство чрез всички музикални дейности - възприемане, изпълнение на музикално творчество. Родени принципи при организирано и провеждане на урока са логичната смисъл на дейности, наблюдения и анализи, широко използване на игровия прием и връзките с другите изкуства.

Емоционално художествената обогатеност е задължително изискване за него - преди всичко децата трябва да се радват, когато пеят, играят, да се стимулират техните интереси и желания за музикална дейност.

Един от особено важните компоненти на емоционалната атмосфера в заниманията по музика, определящ до голяма степен ефективността на музикалното възпитание в процеса на личностното развитие на детската личност, е осъществяването на интеграционни връзки между музиката и другите изкуства.

Стремя се часовете по музикална дейност да имат друг облик и да не повтарят урока.

- Слушайте песента "Откак се е зора зазорила" -
I клас и определете кой е създал музиката и и каква е по характер (маршова, народна).

- Кого възпява народният певец? (Цар Шишман и войската му).

Разказвам, че за този исторически момент има много песни и легенди, но най-популярна е песента "Откак се е зора зазорила". От тази песен научаваме, че цар Шишман смело и решително повел войската си да се бие за българското име с турските нашественици. От интервюто, което се проведе по българската

телевизия с граждани на различна възраст ние се убедихме, че действително песента се ползува с голяма популярност.

- С коя от учените песни си приличат? (Песента "Четирици се питат").

Поставям картина и питам учениците за коя от двете песни се отнася (песента "Откак се е зора зазорила).

- Какво е изобразил художникът? (многочислената войска, оръжието и сам цар Иван Енпман).

В съдия урок използвах двустигието от народната песен "Снощи видях малка мома" за импровизация.

"Снощи видях малка мома
да се преименува".

- Как разбирате израза "да се преименуват?" (облича новите си дрехи, да се нагизди).

Показвам две куки - едната в съвременни дрехи, а другата в битово облекло.

- Вижте облеклото на двете куки и определете какво е било облеклото на девойката в миналото - (посочват битовото облекло).

- Какво настроение създава текътът? (весело).

Музиката по настроение трябва да съответствува на текста. След ритмизиране на стихонете съчиняват мелодия на то ръченица (танц).

- Ваши другарчета ще изсвирят на металфони учена песен. Открийте коя е тя? (песента "Глак").

Тетрализиране на музикалната игра "Глак", която използва и съответен реквизит: червени шапки, наски лено и червено кръгче, свирка.

Така в часа по музикална дейност се осъществява връзка между отделните изкуства, постига се стремеж у децата към красиво певческо, инструментално и двигателно изпълнение.

По музикална дейност в I клас постъпих така в началото на урока:

- Слушайте един музикален откъс от голямо произведение и наблюдавайте картините. (Детска симфония от Хайдн). Отговорете какво чувство и настроение създава у вас музиката? (радостни чувства и весело настроение).

- Каква картина си представихте? (пролет).

- Кое Ви помага да си я представите? - музиката и картината. Посочват се измежду поставените четири картини: Пролет-Лято-Есен-Зима - (Пролет).

При подобни задачи подбирям за слушане мелодии с конкретни образи - картини, достъпни за децата, които изобразяват засобикулящата среда - чуруликането на птиците, шумолението на листата, тръмотевицата, ромолението на ручей...

Интернационалните връзки с изобразителното изкуство водят до осъзнаване единството между тембър, цвят и ритъм.

В един от часовете по музикална дейност - доизработване на народната песен "Извило се" във II клас и поставяне при съпровод обединих музикалния материал около темата "хоро".

След изпълнение на песента "Извило се" поставих въпроса:

- Какво си представяте когато пеете песента? Нарисувайте картината, която си представяте с думи (обширна зелена морава, на която се вие вито хоро. Момите и момците, облечени в красиви национални носии играят чевърсто.

-- Да изпълним песента така, че който ни слуша, да си представи витото хоро.

Тъй като песента се пее като пайдушко, предлагам да се играе от две групи танцьори. Всяка група да се поставя да играе по ритъма на мелодията. Пояснявам, че Пайдушкото хоро, както и другите български народни танци е живо, игриво. Избира се жури от трима члена, което прави преценка и класира след изпълнението на хорото групите.

Предлагам да поздравим първенците с песента "Хоро" от П. Хаджиев. Тя е в размер 7/8. По желание деца играят ръченица като импровизират фигури.

По родна реч и роден край отгатвахме и съставяхме гатанки. Освен народните песни, приказките и гатанките също са създадени от народа. Те се отнасят към народното творчество, което е голямо богатство. То е извор на мъдрост, красота и родолюбие. За групата танцьори, които "журите" класира на второ място е гатанката:

Дълъг, дълъг Тодоран

на главата прокълван (живее на покрива).

След ритмизиране на гатанката като Пайдушко хоро съчиниха мелодии в същия метрум.

Подходящо поле за творчески изяви на децата е съчиняването на мелодически импровизации, дейността ритмичка, както и свиренето на детски музикални инструменти.

Когато предлагам текст на учениците и искам да съчинят мелодия откривам, че колкото той е по-близък до детския свят, толкова импровизациите са по-сполучливи. Мелодиите на децата са интересни тогава, когато усетят и почувствуват художествения образ и настроение в словесния текст.

Заслуженото поощрение на учениците за работата им в часа играе положителна роля. Поздравявам учениците за много добрата работа с песента "Сред селото" от Борис Ибрахимов в мое изпълнение.

Искам учениците да познаят каква връзка имат изпитите през часа песни. Учениците откриват, че общото е доброто.

Поставям картина "Хоро".

- Така ли си представяте доброто в песните? Беседва се по картината.

Човек овладява музикалната култура чрез способността да възприема, да разбира, да чувства и преживява красотата на мелодията. Музиката е най-чудесното, най-съвършеното средство за привличане към доброто, красивото, човечността.

С голям интерес се посрещна часът за музикална дейност - концерт, посветен на Нова година пред учители. В началото на часа учениците се въвеждат в атмосферата на предстоящият празник. Разказват как се подготвихме да посрещем новогодишния празник (изработихме играчки и украшения за елката по труд и творчество, нарисувахме новогодишни картички по изобразително изкуство и поздравихме с тях близките си, научихме стихотворения за Нова година и новогодишни благословии по родна реч, разучихме новогодишни песни). Насочих учениците към осъществяване на поздравителен концерт, подобен на телевизионните.

Избират се двама водещи - момиче и момче. Учениците подбират сами музикален материал, който се свързва с конкретни професии и техни близки във форма на благодарност и благопожелания, които водещите изразяват.

Зазвучава народна музика - Право хоро. На фона на музиката говорителите обявяват:

I момче - Драги зрители,
искам като Дядо Мраз
в този весел час и аз
да прекрача всеки праг.

II момиче - Тошло да ви честити
празника и песента
с вас хорце да поиграя
радост да ви пожела. (спирам грамофона)

I момче - Народната песен "Извиле се" е поздрав за
нашите трудещи се селяни.

Честита вам, добри ръце,
които цяло лято,
събрахте с песни от сърце
пшеница като злато.

Изпълняват песента със съпровод маркиси, дайре, три-
гълник.

II момиче - Песен "Хоро" от Парашкев Хаджиев

Честита новата на вас,
работници, които
се трудихте безспир за нас,
за да живеем сито!

I момче - Народната песен "Помниш ли Янке", в изпъл-
нение на инструменталната група за металфони, е поздрав за
нашите служители в училище, на които дължим приятната обста-
новка за учение и труд.

I момче - "Зимна песничка" от Ал. Райчев (играят
зайче, снежинки).

Честита Нова година!
Мили дядо и бабо,
да сте живи и здрави много, много години!

II момиче - "Новогодишна песен" от Петър Ступел

Поздрав скъп и сърдечен от мен,
родители мили,
да ви бъде честит всеки ден! (движения

Момче и момиче - "Дядо Мраз" от Христо Пеладков

Поздравяваме от все сърце
и нашите учители скъпи.

Момиче - Израстваме ние големи,
израстваме умни, добри,
и всичко, що знаем сега
дължим го на вашата
чиста душа!

Момче - Новогодишен поздрав за всички зрители и
гости тук със стихотворението "Дядо Мраз".

Момиче - Нека Новата година бъде весела и плодородна.

Новогодишни благословии - Родна реч - стра-
ница 105.

Сурва, весела година
плодородна да си ти (импровизират мелодии).

Момче - Нашата програма ще завърши с музикалната
игра "Шейна" - музика "Зимно хоро" от Парашкев Иаджиев.

Тематичните връзки на учебното съдържание по музика
с другите учебни предмети се осъществяват винаги, когато има
такава възможност.

Часът по музикална дейност включва преди всичко мно-
гобройните форми на творческа изява на децата. Той има за цел
да разшири и обогати музикалните представи на учениците. Зада-
чите, свързани с него са насочени към осъществяване на интегра-
ционните връзки с другите изкуства.

Комплексното използване на музиката с изобразител-
ното изкуство и родна реч съдейства за нравственото и есте-
стетическо възпитание на учениците.

Постиженията на учениците в процеса на музикално-
възпитателната работа намират обществена изява, изразяваща се
в участие на училищни тържества и празници. Концертите водят

до разгръщане на самодейността и самоорганизацията на децата. Възлагам на учениците сами да си изготвят необходимите реквизит, когато е по силите им. В края на миналата учебна година проведохме заключителен час-концерт, в който децата показаха своите постижения пред родителите и гости.

В часовете по музикална дейност се осъществяват тематични концерти и по желание на децата.

Резултатите от проведената анкета във II клас на тема: "Обичам ли часовете по музика и музикална дейност?" са красноречиво доказателство, че за всички ученици те са любими часове.

Ученикът Л. пише: "Обичам тези часове, защото научавам за България и други страни, за народното ни творчество и други полезни неща. В часовете по музика научаваме много игри, песни, хора, танци. Всичко уча с голямо желание".

Ученицката А. обяснява: "Обичам тези часове, защото научавам много интересни песни и игри, разни танци. И ми е много интересно, когато свирим с инструментите".

А ученицката Г. по детски споделя: "Обичам часовете по музикална дейност, защото обичам музиката и песните. Аз обичам музиката, защото ние разучаваме най-различни песни и хора. На мене всички часове ми са любими, но най-много ми харесват часовете по музика. И чакам с нетърпение часовете по музика".

При уроците по музика и музикална дейност предварително обмислям и подготвям средства за онагледяване – литературен и музикален материал, картини, диапозитиви, стихове, разкази, песни, като търся и мнението на съответните специалисти.

Необходимо е мелодическите импровизации, както и другите видове дейности на учениците да се развиват в опреде-

лена последователност и преминава през различни етапи. Да се търси интересна игрова форма.

Като се вземат предвид особеностите в психическото развитие в началната училищна възраст може да се каже, че комплексно-интегралният подход в уроците по музика и музикална дейност е важна необходимост не само за въвеждане на разнообразие в урока, а съдействува за целенасочено естетическо възпитание. Той разкрива основните пътища за обогатяване на детската личност.

Изявата, възпитанието и развитието на музикално-творческите заложби и способности е основна задача на музикалното възпитание, която обуславя пълноценното реализиране на неговите високи и социално значими цели.

Благодарение на интегралния подход обучението по музика и музикална дейност съдействува далеч по-резултатно за изпълнение общите възпитателни цели на училището.

Развитието на музикалните способности трябва да се разглежда не само като предпоставка за продуктивни занимания с музикална дейност, а и като съществена съставка в общото, многостранно и хармонично развитие на личността.

МАРИЙКА ОСТРЕВА

ФОРМИРАНЕ НА НРАВСТВЕНИТЕ ЧУВСТВА И АКТИВНОСТ ЧРЕЗ УЧЕБНИЯ ПРОЦЕС ПО НАЧАЛНО ВОЕННО ОБУЧЕНИЕ

Една от обективните тенденции в етапа на изграждане на развитото социалистическо общество е непрестанното нарастване на нравствено-възпитателните функции на социалисти-

чески начин на живот. Нашата страна постигна забележителни успехи в развитието на икономиката, културата, образованието, в усъвършенствуването на социалистическата демокрация, в по-нататъшното издигане на жизненото равнище на народа. Колкото изискванията на морала по-пълно се превръщат в практическа жизнена позиция, в реално поведение и отношение на индивидите, толкова по-чисти и съвършени са формите на живот на хората при социализма.

Нравствената активност може да се разглежда като специфична активност на съзнанието и волята, насочена към практическо спазване на моралните изисквания, които произтичат и са предадени от обществото.

Нравствена активна личност може да бъде човек, който твърдо следва морално-политическите норми и се отличава от другите по това, че върши всичко с по-голяма последователност и съзнателност.

Нравствената активност на социалистическия труженик, на ученика, на воина от БНА е немислима без формирането на всеотдайна преданост към делото на комунизма, без чувството на пламенен пролетарски интернационализъм, без развитието и все по-пълното усъвършенствуване на чувствата за колективизъм, хуманизъм и обществена отговорност.

Средствата за формирането на нравственото поведение на ученика по предмета НВО не представляват проста съвкупност, а цялостна система. Един от етапите на нравственото възпитание е формирането на нравствените чувства, изпитаните чувства от ученика се преживяват различно и понякога именно те определят отношението му към някои жизнени явления в неговата нравствена активност. Как се формират и утвърждават някои от моралните чувства на учениците по НВО.

А. Чувството за дълг

Чувството за дълг понякога не съвпада с личните желания на учениците. Често пъти те застават пред дилемата "Аз желая", "Аз искам" и обратната страна "Аз съм длъжен", "Аз трябва". От това какъв отговор даваш на учениците може да се съди за жизнената им позиция. Активна жизнена позиция в социалистическото общество е тази, която се изгражда върху идеите на марксизма-ленинизма. Такава жизнена позиция е присъща за основната част на нашето младо поколение, което по думите на др. Тодор Живков, казани в Писмото му до ЦК на ДКМС "... притежава усет за моралната страна на човешките взаимоотношения, респект към нравствените стойности, повишена нетърпимост към обществените недъзи", към "малката правда", към всичко, което загрозява нашия обществен живот".

Много често понятията "армия", "военна служба", "войн" се асоциират директно с понятието "дълг". В представата на учениците войнът е човек на дълга и в това има голяма доза истина. Нещо, което доказва, че личността на война е немислима без високо съзнание и чувство за дълг, а също и без дълбокото влияние на военната служба върху човешката личност изобщо.

В раздела "Основи на воинското възпитание" на учениците съдържателно да се изясни въпроса за воинския дълг и породеното от него чувство. Те трябва да се убедят, че "дългът на военнослужещия от БНА е обективно, общественно необходимо изискване, задължението на което се осигурява чрез държавна правна принуда, общественото мнение и вътрешна подбуда". Учителят трябва да изтъкне съвкупността от изисквания и задължения, които са обособени в специални, фиксирани в съответните военни и военноекспедитивни документи - закон, клетва, устави.

инструкции, ръководства, наставления и заповеди. Чрез непринудени беседи и чрез включване на ученици при специално създадена ситуация си поставих задачата да открия у учениците от девети и десети клас прояви на чувство за воински дълг и ненавист в различни аспекти. При деветокласниците се установи, че много от тях знаят задълженията в армията, но само около 20 % от тях ги разбират. Наистина, почти всички деветокласници изпълняват своите задължения, но почти винаги това става не по вътрешни подбуди, а по силата на подражанието, уговарянето или принуждаването, което не води до активност.

В края на десети клас по време на военно-полевото обучение картината се промени значително. У около 70 % от учениците открих сравнително добре формирано чувство за воински дълг, насочено към различни обекти или дейности от войсковия живот, бойна и политическа подготовка, дисциплина, другарство, комсомолската организация, въоръжението и други. През този период утвърждаването на съответните потребности отиде значително напред, а волята все по-често и по-успешно се проявяваше. В резултат на това учениците, завършили десети клас на обучение, проявяват в много по-голяма степен готовност да положат усилия, за да изпълнят воинските си задължения. Главното, което се забелязва в края на втората година на обучението на учениците, е качествено подобряване на отделните насоки на чувството за дълг. Обектите и дейностите, към които то се насочва, обикновено се запазват по брой и устойчивост за изпълнение. Наблюденията показаха още, че дългът пред родината, пред колектива, отговорното отношение към задълженията, обществените изисквания и задачи не само се осъзнават и се приемат с разум, а и емоционално се преживяват с изпълнението на дълга.

Б. Чувство за отговорност

Съзнанието за добросъвестно изпълнение на дълга, чувството за отговорност, тяхното взаимно хармонично съчетание са основата, върху която се крепи активната жизнена позиция на ученика. Същността на чувството за отговорност се състои в това, че определено лице субективно, изцяло нравствено изживява отговорността за изпълнение на лична или колективно определена дейност. Въпросът за отговорността на членовете на комсомола за овладяване на материала по НВО е основен въпрос, защото той е критерий за готовността им за защита на отечеството. Главното при формирането на чувството за отговорност е да се стимулира желанието на учениците да дават максимума от своите сили.

По раздела "Огнева подготовка" учениците трябва да се тренират до такава степен, че да могат самостоятелно да изпълняват всички дейности стереотипно, за да могат при нужда да избират и поразяват целите при реални условия. Учителят трябва да използва такива форми и методи на обучение и възпитание, които ще повишат интереса у учениците и ще засилят чувството за отговорност.

В часовете по раздела "Основи на воинското възпитание" преподавателят трябва да използва много примери на героизъм от нашата героична летопис, които също ще засилят чувството за дълг и отговорност у учениците. Много е важно учителят, давайки положителна оценка на добре извършена работа или постъпка от обучаемия, винаги да подчертава увереността си, че той би могъл да изпълни по-добре, да постъпи по-добре. С това обучаващия съдействува за формиране на нравствена активност у учениците. Постоянната висока изискателност и принципност, предявявана от учителите, партийните и младежките

организации е особено необходима при формирането на чувството за отговорност. Разумната възискателност учи А. С. Макаренко, е не само закон, но и необходимост.

В. Чувство за чест и достойнство

Това двуединно чувство е основа, която краси и отличава човека в нашето общество. Единственият показател, въз основа на който се изработва в социалистическото общество чувство за лично достойнство е участието в труда. При това чувството за лично достойнство задължително се зачита и уважава от всички. Задачата на учителя е да се съобразява с равнището, до което е достигнало чувството за лично достойнство във всеки ученик и да организира възпитателната работа така, че непрекъснато да го издига все по-високо.

В заключение трябва да кажем, че превръщането на чувствата посредством възпитанието в подбуждателна сила подтиква към действие, преживяното прераства в постъпки, чувството придобива вече ново качество - то се закрепва във вид на нравствено поведение. Такова закрепване става вече не само основа за образуване на нравствени привички, т. е. винаги в определена форма да се реагира на достойните или недостойните постъпки, поводи и към това, че чувствата започват да заемат важно място в в самосъзнанието на човека: човек знае какви чувства са му присъщи.

Ст. уч. БЕЛЧО БЕЛЧЕВ

СЪВРЕМЕННИЯТ УРОК ПО ФИЗИЧЕСКА КУЛТУРА -
ОСНОВА ЗА ОБУЧЕНИЕТО И ВЪЗПИТАНИЕТО НА
ЛИЧНОСТТА В КЛАСОВО-ПАРТИЕН ДУХ

Съвременният урок поставя много изисквания, които се ръководят от общите цели и задачи на физическата култура. Целта е развиване на двигателните способности на ученика и възпитание на умение за умела организация и управление на собствените си движения при решаване на възникнали двигателни задачи във всекидневния режим.

Конкретните задачи се ръководят от общата цел, а именно: Повишаване равнището на физическата дееспособност, общата работоспособност и съпротивителна сила на организма на ученика като обективно условие за подобряване на здравословното състояние, нервно-психическо и физическо развитие на растящия организъм.

Учебно-възпитателната работа е насочена към формиране на жизнено важни двигателни умения и навици, които помагат в трудовата, битовата, отбранителна и спортна дейност на ученика. Изграждане на мотиви и ясна жизнена позиция за необходимостта от занимания с физически упражнения и спорт, във връзка с подготовката за труд, отбрана на Родината и пълноценна реализация в живота.

Във връзка с общите цели и задачи проведех едногодишно експериментално внедряване на НФК "Родина", което показва неговата актуалност и жизненост. НФК "Родина" включва в себе си принципите си за всеотдайност, достъпност, системност, постепенност и приложност. Приложените многообразни методи и средства доведоха до следното физическо състояние на учениците:

- слаба физическа дееспособност	- 18 %
- средна " "	- 20 %
- добра " "	- 28 %
- много добра " "	- 18 %
- отлична " "	- 16 %

Резултатите показват, че преобладават ученици с добра физическа дееспособност, със слаба и средна - сумирано 38 %, което не може да задоволи.

Предвид на това, през тази учебна година формирах група от ученици с най-слаба физическа дееспособност. С тях започнах подготовка в началото на учебната година. През месец ноември изнесох показно занимание пред инспектори и физкультурни дейатели от национален мащаб. Занятието включваше упражнения от общоразвиващ характер, които са пригодени за изпълнение и в домашна обстановка. Експериментът продължава и резултатите ще бъдат отчетени в края на календарната година. През м. януари проведох контролно на два от нормативите. В норматива "тилен лег" резултатите бяха завидни - 80 % от учениците са с подобрени постижения.

В най-трудното изискване "лицева опора" 40 % показа също подобрение. Това се дължи на една трайна и системна подготовка в училище и комплекс от упражнения, изпълнени в домашни условия. Целта на тези занимания е формиране на трайна увереност в необходимостта от системна физическа подготовка като средство за укрепване здравето и повишаване физическата дееспособност. Крайната цел е - чрез учебното съдържание на съвременния урок и свободните занимания да създадем такъв интерес у учениците към физическите упражнения, които да станат жизнена необходимост и траен навик, съпроводящ всекидневието на човека през целия му жизнен път.

Преди известно време по телевизията, в предаването "Здраве", чух много интересно мнение от проф. д-р Марков. Той сподели, че обикновено родителите вечер задават следните въпроси на детето си: "Изпитаха ли те?" "Научи ли си?" "Ходи ли на урок по английски, балет?" и т. н. А никой не го запитва: "Днес наигра ли се?" "Ходи ли да спортуваш?" Тук именно грешат родителите. Не се вижда грижата им за здравето на детето им. Защото при днешния напрегнат режим, ако детето не се раздвижи, ако не изразходва енергията си, това се отразява върху неговото здравословно и психическо състояние.

Не е тайна, че много от учениците не могат да се справят с предвидените учебни нормативи от програмата по физическа култура. Засега този сигнал все още не е повод за тревога сред родителите. Не се оценява, че това засяга жизненоважна страна от развитието на детето. Много родители дори "помагат" на децата си да се освободят от часовете по физическа култура, за да не се измъчват. Много родители заорават въобще да спортуват децата им.

Здравето на ученика не трябва да се разглежда като личен въпрос. Здравето на цялото население се явява основен народен капитал. Той е основа, върху която се гради новият строй и благосъстоянието на трудещите се. Само здрав, жизнен организъм може да понесе всички изисквания, които поднася съвременният динамичен живот. Изводът е, че трябва коренно да се промени отношението на цялата общественост към физическата култура и спорт. Да се оправдаят грижите на партията и призова: "Физкултурата и спортът - всенародно движение".

Съревнованието е основна форма на работа в съвременния социалистически живот. Няма сектор в общественно-политическия живот, в които да не е залегнала тази форма. Няма

час по физкултура, в който учениците да не са в непрекъснатата спортна надпревара. В игрите и труда, в учението и спорта, в общуването с другарите си, в борбата с метрите и секундните, в усилието да изпълни упражнението, в играта за първенство и надмощие ученикът трябва да спазва нормите на комунистическия морал. Да бъде честен, справедлив, организиран, готов винаги да помогне на другаря си, да преодолее трудностите.

Ръв всеки час ученикът се възпитава с помощта на словото, убеждението, личния пример, организацията, вискателността и постоянството. Ръв всяко занятие трябва да се напомня на ученика да следи за играта на другарите си, да им помага, да съдиства и честно да спазва правилата на играта.

Съревнованието, спортната надпревара най-ярко се отличава в проведени вътрешни, дружествени и окръжни състезания. Тук учениците проявяват своята критичност, самоконтрол и строга оценка за проявите на другарите си.

Наскоро в разговор с един бивш наш баскетболист сподели, че спортът му е дал извънредно много, за да се оформи като личност. Съревнованието, непрекъснатата борба и стремеж към върховете да побеждава, са станали ежедневие в неговата професия. А не само той. Много са имената на наши изтъкнати бивши спортисти, които са намерили правилна реализация в живота, за което спорта им е помогнал: д-р Виржиния Михайлова, д-р Дагоров, арх. Светла Оцетова, арх. Валентин Старчев, Диана Йоргова, Йорданка Благоева и редица други имена.

Славата на социалистическия спорт се носи по близки и далечни страни. Родният трибагренник се развява по континентите. За авторитета на нашето Отечество допринасят златните

отличия на шангистите и борците, на лекоатлетите и "златните" момичета по художествена гимнастика.

Използвайки знанията за успехите на България в Олимпийските игри и знанията по история формирам възгледи за класово-историческия характер на физическата култура. Подчертавам нейната социална значимост. Изтъквам ролята и грижата на партията за развитието и.

Във всеки първи час от даден раздел давам конкретни сведения за участия на наши спортисти в Олимпийски, Световни и Европейски първенства. Учениците не запомнят всички имена, но когато им се насочи вниманието, че са възпитаници на нашето училище, или са от нашия град, им прави много силно впечатление. Например, че на световния и европейски шампион в зала и рекордьор з. м. с. Христо Марков, треньорът му Чавдар Чендов е наш ученик, че Нешка Робева е учила в нашето училище и други. Тези познания въздействуват върху националната гордост, любовта към родния край и социалистическия патриотизъм, характерна черта на класово-партийното възпитание.

Проведената анкета за изтъкнати наши спортисти и спортни прояви говори, че учениците следят богатата информация от ежедневниците и други информационни източници. На зададените въпроси: "Кое голямо световно спортно състезание се провежда тази година?" - 95 % отговориха правилно. И няколко диференцирани въпроси за момчета и момичета: "Коя е световната шампионка по художествена гимнастика и коя е нейната треньорка?" - 98 % отговориха правилно. "Кой е най-известният борец по свободна борба от Русенски окръг?" - болшинството отговориха, че той е в леката категория.

"Как се представя футболният отбор на "Дунав" в "А" група?"
- 100 % отговориха слабо.

Изводът е, че учителите по физическа култура трябва да намират време и място в урока и в извънкласните мероприятия да запознават учениците с по-важните спортни събития и изявени състезатели.

С ярки внушителни спортни прояви се отбелязват бележити исторически дати. В чест на XIII конгрес на БКП се посвещават много спортни прояви. Такова крупно спортно мероприятие проведе ДФС "Дунав" - веригата лекоатлетически кросове.

За да привлече повече участници проведех предварителна анкета със следните въпроси:

1. Кое голямо политическо събитие се провежда в нашата страна тази година? - 100 % от учениците отговориха правилно.

2. В какво голямо масово състезание могат да участвуват всички ученици, за да отбележим тази дата? - 90 % правилно отговориха.

3. Желаете ли да участвувате и победи училището?
- 100 % отговориха положително.

Изводът ми беше, че учениците са запознати с политическото събитие, което се провежда, а именно XIII конгрес на БКП. Имат желание да се състезават и побеждават.

След проведената анкета им поясних целта и задачите на тези кросове и конкретно нашата задача да стане училището притежател на купата "XIII конгрес". Какво е необходимо затова? Всеки пионер поне в три от петте кроса да участвува. Използувах ролята на отрядния съвет, ученическият и учителски

колективи при провеждането на отговорното мероприятие. Всичко това се превърна в мощен резерв на възпитание на морална отговорност и стремеж за постигане на поставената пред всички цел и в крайна сметка достигане общата цел.

Отделното мероприятие не разглеждам като самоцел, а като нещо много важно. И то се нарича дълг, отговорност, съвест, съзнание, дисциплина - нравствени добродетели, необходими им през целия живот, като съзнателни граждани на нашето общество.

Въпросът за класово-партийното възпитание на социалистическата личност е многоостранен. Няма дейност във физическата култура и спорта, която да не се ръководи от държавните и партийни документи.

Задачата на всеки учител е да възпита личности, у които да се съчетава в пълна хармония умственото богатство, душевната красота и физическо съвършенство.

Ст. уч. ЛИДИЯ СТОЙКОВА

СЪДЪРЖАНИЕ

1. РУМЯНА МАНЕРА. Възпитаване на класово-партийно отношение и ценностна ориентация чрез изкуството	1 - 9
2. Ст. уч. ДОНКА СТАНЕВА. Формиране на комунистическа нравственост чрез уроците, посветени на личността на писателя.....	9 - 19
3. РУМЯНА МАШКОВА. Използване възможностите на новото учебно съдържание по руски език в ЕСПУ за решаване задачите на класово-партийното възпитание.....	19 - 27
4. Ст. уч. СТАНКА БОЯДЖИЕВА. Научните знания - основа за формиране на марксистко-ленински светоглед	27 - 35
5. ГАЛЯ СТОЙКОВА. Изучаване историческото минало на родния град като средство за прилагане на класово-партийния подход в обучението по английски език	36 - 43
6. РОСИЦА ДИМИТРОВА. Единство на рационалното и емоционалното в обучението по математика за формиране на класово-партийно съзнание у учениците.....	43 - 58
7. ЯКИМ ПЕТКОВ. Кабинетът по химия в ЕСПУ "Христо Ботев" - Русе	58 - 72
8. ТИНКА ДРАГАНОВА. Принципът на партийност в художествено-творческата дейност на учениците...	72 - 82
9. НИКОЛА ДОБРИНОВ. Идеологизация на учебния процес по пеене и музика	83 - 90
10. МАРИЙКА ОСТРЕВА. Интегралният подход при урочната и извънурочна работа по музика	90 - 106
11. Ст. уч. БЕЛЧО БЕЛЧЕВ. Формиране на нравствените чувства и активност чрез учебния процес по начално военно обучение	106 - 111
12. Ст. уч. ЛИДИЯ СТОЙКОВА. Съвременният урок по физическа култура - основа за обучението и възпитанието на личността в класово-партийен дух..	112 - 118

